

”Jos kotirauha on sinulle rakas”

Sukupuoliroolien ja toimivan avioliiton diskurssit pienpainatteina 1919–1925

julkaistuissa avioliitto-oppaissa

Maikki Jaatinen

Sivuainetutkielma

Turun yliopisto

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Suomen historia

Kesäkuu 2016

Turun yliopiston laatujaarjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO
Suomen historia

JAATINEN, MAIKKI:

Sukupuoliroolien ja toimivan avioliiton diskurssit pienpainatteina 1919–1925 julkaistuissa avioliitto-oppaissa

Sivuainetutkielma, 55 sivua
Suomenhistoria
Kesäkuu 2016

Tutkin sivuainetutkimassani vuosina 1919–1925 julkaistujen avioliitto-oppaiden käsityksiä aviomiehen ja -vaimon rooleista sekä avioliitolle luoduista merkityksistä. Tutkimuksen pääasiallisena metodina on diskurssianalyysi, jonka rinnalla käytin vertaavaa tutkimusotetta, jotta oppaista puuttuvat merkitykset olisi mahdollista saada esille.

Tutkimuksessani esiin nousi kolme vaimon roolia määrittävää diskurssia. Vaimon keskeisimpänä tehtävänä oli huolehtia ensisijaisesti miehen hyvinvoinnista. Huolehtivaisuusdiskurssin kautta luotiin myös matriarkaalista perhevaltaa. Talousdiskurssi edusti tasa-arvoistunutta naiskuvaa, naisen roolia perheen raha-asioiden huolehtijana. Rooli oli haastava ja enteili vuoden 1929 avioliittolakia. Vaimon alemmuutta mieheen nähden tuo esiin epäkypsyysdiskurssi, jonka naiskuva korosti vaimon lapsenomaisuutta tahtotiloi-neen ja tunteenpurkauksineen. Epäkypsyysdiskurssi toimii myös voimauttavana kään-teenä, jonka kautta vaimoon yhdistetty heikkous kääntyy hänen hyödykseen.

Myös miehen roolia määritti kolme diskurssia. Kohteliaisuusdiskurssi vastaa naisen huolehtivaisuusdiskurssia, mutta ei velvoittanut miestä yhtä suorasti olemaan vastuussa puolison hyvinvoinnista. Päihdediskurssin kautta oppaissa tehdään selkein ero naisten ja miesten välillä. Alkoholinkäyttö nähdään miehen roolille luonnollisena ja myös tupakankäytön kautta määritetään miehen arvoa. Oppaiden luomat merkitykset alkoholin käytöstä kuvaavatkin kieltolakiajalle tyypillistä kansalaistottelemattomuutta. Isyysdis-kurssi nousee esiin harvinaisuutensa ja suorautensa takia. Lastenhoito oli oppaissa pää-asiassa naisille kuuluva itsestään selvä tehtävä, mutta isän rooli korostuu aiemmista tut-kimuksista poiketen hoivatehtävän kautta.

Avioliittoon vahvimmin liittyi uskottomuusdiskurssi, joka tuli esiin molempien suku-puolten kautta. Mahdollisuus uskottomuuteen oli aina olemassa. Uskottomuus ei kui-tenkaan rikkonut liittoa, mikä on ristiriidassa ajan lainsäädännön, mutta ei lain tulkinnan kanssa. Naisen uskottomuus oli miehen uskottomuutta vakavampaa, sillä se saattoi joh-taa avioliiton ulkopuolisen lapsen syntymään. Toinen avioliittoa määrittävä diskurssi, käytännöllisyysdiskurssi, kuvaa ongelmiin suhtautumisen merkitystä liitolle. Välittämi-nen ja ongelmien ratkaiseminen osoitettiin teoilla ja tunteiden purkauksia ja puhetta vältettiin. Kotirauhaa pidettiin toimivan avioliiton perustana.

Asiasanat: naiskuva, mieskuva, avioliitto, sukupuoli, diskurssianalyysi, vertailu, pien-painatteet, avioliitto-oppaat

Sisältö

1.	Johdanto.....	1
1.1	Avioliiton vahva sinetti	1
1.2	Tutkimuskysymykset.....	2
1.3	Aikaisempi tutkimus.....	3
1.4	Pienpainatteet ja avioliitto-oppaat lähdeaineistona	4
1.5	Diskurssianalyysi menetelmänä	8
2.	Avioliitto kansalaisyhteiskunnan kynnyksellä.....	11
2.1	Käsitys avioliitosta ja sukupuolirooleista.....	11
2.2	Avioliitto 1900-luvun alussa	15
3.	Aviovaimon muotokuva	21
3.1	Nöyrä huolehtija	21
3.2	Vapaa kassan haltija	24
3.3	Pikku herttainen vaimo.....	26
4.	Aviomiehen muotokuva.....	30
4.1	Kohtelias aviomies	30
4.2	Tupruttelua ja virvoittavia juomia	32
4.3	Todellinen isä	36
5.	Onnellinen ja pitkälinen avioliitto	39
5.1	Parempi onni ensi kerralla	39
5.2	Käytännöllisyys ennen kaikkea	44
6.	Lopuksi	48
7.	Lähteet	52

1. Johdanto

1.1 Avioliiton vahva sinetti

Avioliitto ei ole ainoastaan kahden ihmisen välinen sitoumus vaan se heijastaa myös yhteiskunnassa vallitsevia arvoja ja normeja. Muuttuva yhteiskunta luo muutoksia myös avioliittoon ja perhe-elämään. Sääty-yhteiskunnan aatteet heijastuivat perhejärjestykseen, jota leimasivat isäntävalta, alamaisuusoppi ja kolmisäätyoppi.¹ Perhe kuvasi siis yhteiskuntaa pienoiskoossa ja sen sisällä vallitsi hierarkia, jonka suurinta valtaa isäntä edusti. Arjen tasolla jaottelu ei kuitenkaan ollut näin tiukka. Avioon voitiin mennä rakkaudesta ja 1734 vuoden lain henkeen kuului aviomiehen edusmiehisyydestä huolimatta, että aviovaimolla oli kyky tehdä päätöksiä esimerkiksi omaisuuttaan koskien.²

1800-luvulla sääty-yhteiskunnan muuttuessa kansalaisyhteiskunnaksi yksilön oikeudet nousivat keskiöön ja näkyivät voimakkaasti perhe-elämän uudistuksissa. Oikeus työhön, omistamiseen, omaan ruumiiseen ja puolison valintaan nousivat keskeisiksi oikeuksiksi ja vapauksiksi.³ Avioliiton, perheen ja yhteiskunnan välillä on siis olemassa tiukka side. 1900-luvun alussa avioliittokäsitykset olivat yhä murroksessa, mikä näkyi lakiuudistuksissa. 1917 säädettiin laki siviilivihkimisestä ja 1930-luku toi mukanaan avioliittolain uudistuksen, joka korvasi vuonna 1734 säädetyt Naimakaaren.⁴ Muuttuivatko aatteet samaa tahtia lakiuudistusten kanssa?

Avioliiton keskeisestä merkityksestä yksilöiden elämässä ja yhteiskunnassa kertovat myös aiheen tiimoilta julkaistut oppaat. Eri tahot halusivat jakaa käsityksensä siitä, miten sopivan kumppanin voi löytää ja miten toimiva liitto rakennetaan. Samalla kirjoittajat ilmaisivat käsityksiä liiton merkityksestä ja sukupuolille osoitetuista rooleista. Erityisesti vuodet 1916–1920 olivat avioliitto-opaskirjallisuuden kulta-aikaa. Avioliitto-oppaita julkaistiin tuolloin enemmän kuin vuosisadan alussa ja myös niiden luonne muuttui olennaisesti. Kristillisten oppaiden rinnalla julkaistiin kevyitä ja viihteellisiä oppaita, jotka ohjeistivat puolison hankinnassa ja neuvoivat onnellisen avioliiton raken-

¹ Häggman 1994, 26.

² Vainio-Korhonen 2012, 91.

³ Häggman 1994, 27.

⁴ Avioliittolaki 235/1929, 1§.

tamisessa. Osa oppaista julkaistiin kirjoina, mutta niiden rinnalla julkaistiin myös pienikokoisempia opaskirjasia.⁵

Vaikka avioliitto-oppaita ilmestyiikin 1910-luvun loppupuolella vuosisadan alkua enemmän, käsitteli suurin osa pienpainatteina julkaistuista oppaista puolison hankintaa, ei avioliitossa elämistä. Kohdistankin tutkimukseni aikakautenaan verrattain harvinaiseen opastyyppiin eli avioliittoelämää käsitteleviin pienpainatteina julkaistuihin oppaisiin. Tarkoitukseni on tutkia, millainen on näiden pienpainatteina julkaistujen avioliitto-oppaiden käsitys avioliitosta. Tutkin myös, millainen käsitys oppaissa välitetään liiton osapuolista, heidän rooleistaan ja vuorovaikutuksestaan. Tutkimus peilaa samalla avioliittoa ja sukupuolirooleja koskevaa aatemaailmaa avioliittolakien uudistamisen kynnyksellä. Ensimmäinen viihteellinen pienpainatteina julkaistu avioliittoa käsittelevä opas ilmestyi vuonna 1919. Koska talvisodan syttyminen vaikutti olennaisesti pariskuntien elämään ja avioliittokäsityksiin, olisi vuosi 1939 luonteva päätepiste tarkasteluille. Avioliitto-oppaita ei kuitenkaan ilmestynyt pienpainatteina vuoden 1925 jälkeen, joten tarkasteluajanjaksoksi määrittävät vuodet 1919–1925. Tarkastelujakson aikana ilmestyi ainoastaan kolme pienpainatteina julkaistua avioliitto-opasta.

1.2 Tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on nostaa esiin avioliitto-oppaissa luotuja merkityksiä naisen ja miehen rooleista sekä avioliitosta. Nämä merkitykset ilmenevät oppaissa käytetyssä kielessä ja ilmaisutavoissa, joilla heijastetaan aikakauden arvomaailmaa. Merkitysten esiin saamiseksi käytän tutkimukseni metodina diskurssianalyysia.

Ensin tutkin, millainen kuva oppaissa välittyy aviovaimon roolista ja toiseksi millainen kuva välittyy aviomiehen roolista. Rooleihin liittyvät vahvasti kuvaukset hyvän ja huonon puolison piirteistä sekä puolisoille kuuluvista tehtävistä. Sekä toivottavien että epätoivottavien piirteiden kuvausten kautta on mahdollista rakentaa ihanteellisen puolison muotokuva. Hyödynnän analyyseissa myös vertailevaa tutkimusotetta. Miehen ja naisen diskurssien vertaamisen kautta pyrin saamaan esiin merkityksiä, jotka loistavat poissaolollaan toisen sukupuolen kuvauksissa. Vain toiseen sukupuoleen liitetty roolit ja piirteet kuvaavat tekijöitä, joilla nainen ja mies erotettiin toisistaan, mutta vaikeneminen voi myös ilmentää asian itsestäänselvyyttä.

⁵ Räsänen 1995, 19–24.

Kolmanneksi tutkin, mitä merkityksiä avioliitolle luodaan oppaissa. Nämä merkitykset tulevat esiin kuvauksissa avioliiton ongelmista ja niiden ratkaisemisesta, joissa puolisoiden välinen vuorovaikutus korostuu. Vuorovaikutukseksi tässä yhteydessä miellän niin sanat kuin teotkin, sillä molemmilla oli vaikutusta toisen osapuolen toimintaan ja avioliiton toimivuuteen.

1.3 Aikaisempi tutkimus

Suomessa on jo aiemmin tutkittu avioliitto-oppaita, mutta niissä näkökulma on erilainen kuin omassa tutkimuksessani. Omaa tutkimusaiheittani lähimpänä on historioitsija Arja-Liisa Räisäsen väitöskirja *Onnellisen avioliiton ehdot. Sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865–1920*, joka käsittää myös seksuaalivalistuksen näkökulman. Räisäsen aineistona on pääosin kirjoitettuja julkaistuja oppaita, mutta pienpainatteiden määritelmän häilyvyydestä johtuen tarkastelun kohteena on myös omaan aineistooni kuuluvia oppaita. Ulotan omassa tutkimuksessani tarkastelut myös 1920-luvulle, jonka alkuun Räisäsen tarkastelut loppuvat. Vaikka tutkimuksestani löytyy metodologista ja lähdeaineistollista yhtymäpintaa Räisäsen tutkimukseen, on hänen näkökulmansa omasta tutkimuksestani poiketen sukupuolijärjestelmän muodostumisessa.⁶

Myös yhteiskuntatieteilijä Armas Nieminen on käyttänyt avioliitto- ja seurusteluoppaita aineistona artikkelikokoelmassaan *Suomalaisen aviorakkauden ja seksuaalisuuden historia. Avioliitto- ja seksuaalikäsitteitä suomalaisen hengenelämän ja yhteiskunnan murroksessa sääty-yhteiskunnalta nykypäivään*. Niemisen artikkelikokoelma tarjoaa läpileikkauksen suomalaisiin käsityksiin avioliitosta ja seksuaalisuudesta eri aikakausina. Avioliitto-oppaat ovat kuitenkin vain yksi osa Niemisen aineistoa, eikä tutkimuksessa pureuduta niissä ilmeneviin merkityksiin tarkemmin. Niemisen tutkimus käsitteleekin pääasiassa perheyhteisön keskeisyyttä ja avioliiton yhteisöllistä ulottuvuutta sekä selittää sukupuolisuuskäsitystä ja sen sidonnaisuutta avioliittoon.⁷

Koska sukupuoliroolit ovat keskeisessä osassa omassa tutkimuksessani, on myös Kirsi-Maria Hytösen Suomen historian pro gradu -tutkielma *”Me kaikki täällä voimme hyvin”*. *Perhettä ja sukupuolirooleja koskevia diskursseja nuoren avioparin jatkosodan aikaisissa kirjeissä*. omaa tutkimustani lähellä. Vaikka Hytösen lähdeaineis-

⁶ Räisänen 1995.

⁷ Nieminen 1993.

to ja tarkasteluajankohta ovat omasta tutkimuksestani poikkeavat, vastaavat näkökulma ja metodi tutkimustani. Hytönen hyödyntää tutkimuksessaan diskurssianalyysiä ja tutkii nais- ja miesroolien rakentumista sekä perheeseen liittyviä diskursseja.⁸

Sekä naisten että miehen rooleja on avattu Räisäsen, Niemisen ja Hytösen tutkimuksissa. Miehen roolin tarkastelu onkin omalle tutkimukselleni erityisen hyödyllinen, sillä siihen ei aiemmassa tutkimuksessa ole juurikaan kohdistettu huomiota. Pelkästään naisihannetta käsitteleviä tutkimuksia on sen sijaan useita. Niistä omaa tutkimusaiheittani lähellä on historioitsija Tiina Männistön oppaita käsittelevä tutkimus *Haluathan tulla todelliseksi naiseksi? Naisruumiin tuottaminen Suomessa ilmestyneissä nuoren naisen oppaissa 1890–1972*. Männistö tarkastelee naisruumiista tarjottuja käsityksiä sukupuolen performatiivisuuden ja naiseuden tuottamisen näkökulmista. Tutkimuksen kohteena on, miten nuoren naisen oppaat tuottivat naisruumista ja mikä oli oppaiden tuottaman naisruumiin tehtävä. Naiseuden tarkastelu on myös oman tutkimukseni kannalta olennainen osa, joten Männistön tutkimustulokset kahdelta ensimmäiseltä tarkastelujaksolta ovat oman tutkimukseni kannalta olennaisia.⁹

Mieheyden ihanteita ja niiden rakentumista on käsitelty moneen otteeseen Pirjo Markkolan, Ann-Catrin Östmanin ja Marko Lambergin toimittamassa teoksessa *Näkyvätön sukupuoli. Mieheyden pitkä historia*. Mieheyttä koskevissa tutkimuksissa perhe-elämä ja parisuhde eivät kuitenkaan ole tutkimuksen kohteena vaan valtaosa tutkimuksista kohdistuu mieheyden tutkimiseen sotakontekstissa. Markkolan, Östmanin ja Lambergin mukaan miestutkimus on noussut pinnalle naistutkimuksen kritiikistä, joka kohdistui naistutkimuksen tapaan vakioida mies ja unohtaa mieheyden historia. Siksi historian tutkimuksessa on nyt kiinnitetty huomiota myös mieheen sukupuolena ja tarkastellaan siihen liittyviä ihanteita.¹⁰ Omalla tutkimuksellani pyrin avaamaan mieheyteen liittyviä käsityksiä myös perhekontekstissa.

1.4 Pienpainatteen ja avioliitto-oppaat lähdeaineistona

Tutkimusaineistoni oppaat on määritelty pienpainatteiksi. Pienpainatteen määritelmä on kuitenkin laaja ja häilyvä. Vapaakappalelain määritelmän mukaan pienpainate on mai-

⁸ Hytönen, 2007.

⁹ Männistö 2003.

¹⁰ Markkola, Östman & Lamberg 2014, 8–9.

nos, esite, hinnasto tai muu niihin verrattava painotuote.¹¹ Pienpainatteet ovatkin kirjapainon vanhimpia tuotteita, sillä jo aneet ja lentolehtiset voidaan luokitella pienpainatteiksi.¹² Kansalliskirjaston tietoasiantuntija Desiree Räsänen mukaan pienpainate on pikemminkin käsite kuin painatetyyppi. Pienpainatetta on luonnehdittu ”aineistoksi jolla on laaja levikki, mutta lyhyt elinikä”. Levikinkään mukaan pienpainatteita ei voi aukottomasti määritellä, sillä kokoelmat sisältävät myös pienille yhteisöille tarkoitettuja julkaisuja. Painatteen koko tai tekstin pituus eivät myöskään määritä pienpainatteeksi luokittelamista.¹³ Arkistosta riippuen painatteen koko voi kuitenkin olla eron tekevä kriteeri kirjan ja pienpainatteen välillä. Pienpainatteet voivat kuitenkin erota sisällöltään laajemmalle levikille suunnatuista teksteistä, kuten kirjoista, koska kirjat kulkevat usein pienpainatteita tarkemman prosessin läpi ennen julkaisua.

Pienpainatteiden arkistointia ja keräämistä säätelee vapaakappalelaki, jonka nojalla kirjastot kokoavat ja järjestävät pienpainatteiksi lukeutuvaa materiaalia.¹⁴ Vapaakappalekirjastojen nimenomaisena tehtävänä onkin kulttuuriaineiston säilyttäminen tutkimuskäyttöä ja muuta aineiston hyödyntämistä varten.¹⁵ Vapaakappalelainkaan nojalla kaikkia pienpainatteita ei saada kokoelmiin, koska luovutusvelvollisuus ei koske pienpainatteita ja tallenteita, joiden tiedollinen, kuvallinen tai äänellinen sisältö on erityisen vähäinen.¹⁶ Vapaakappalelain lisäksi kirjastot saavat pienpainatteita kokoelmiinsa ostojen ja vaihtojen kautta sekä yksityishenkilöiden lahjoituksina.¹⁷ Lahjoituksia saadaan kuitenkin harvoin, sillä potentiaaliset lahjoittajat eivät näe usein aineiston arvoa ja syytä sen lahjoittamiselle.¹⁸ Myös paperin kierrätys sota-aikana on jättänyt aukkoja pienpainatekokoelmiin.¹⁹

Laajimmat järjestetyt pienpainatekokoelmat ovat Helsingin, Jyväskylän ja Turun yliopistojen kirjastoilla. Uusin kokoelma on Jyväskylän yliopistolla, jossa pienpainatteita on kerätty 1960-luvulta lähtien.²⁰ Turun yliopistonkirjastoon on koottu pienpainatteita vuodesta 1919 lähtien, mutta kokoelmassa on myös vanhempia pienpainattei-

¹¹ Vapaakappalelaki 28.12.2007/1433, Luku 1. 3§.

¹² Räsänen 2000, 1.

¹³ Räsänen 2000, 1–2.

¹⁴ Räsänen 2000, 1.

¹⁵ Utu.fi, Research Guides. <http://libguides.utu.fi/pienpainatteet>.

¹⁶ Vapaakappalelaki 28.12.2007/1433, Luku 2. 4§.

¹⁷ Utu.fi, Research Guides. <http://libguides.utu.fi/pienpainatteet>.

¹⁸ Koskela & Turunen 2007, 21.

¹⁹ Koskela & Turunen 2007, 21–22.

²⁰ Räsänen 2000, 1–3.

ta.²¹ Vuoden 2008 vapaakappalelain nojalla Turun yliopiston kirjasto on Kansalliskirjaston lisäksi ainoa taho, joka saa kokoelmiinsa suomalaiset pienpainatteen.²² Vanhin kokoelma löytyy Helsingin yliopiston kirjastosta entisestä Turun Akatemian kirjastosta, joka sai vapaakappaleoikeuden vuonna 1707. Tuolta ajalta aineistoa on kuitenkin säilynyt vain vähän vuoden 1827 Turun palon takia.²³ Kansalliskirjastoon, entiseen Helsingin yliopiston kirjastoon on koottu kolme miljoonaa pienpainatetta.²⁴ Näistä Kansalliskirjaston Doria-tietokantaan on digitoitu 7452 pienpainatetta, muun muassa avioliittopaatt.²⁵

Pienpainatteiden käytölle tutkimusaineistona haasteita asettaa se, että niistä ei ole tehty kattavia ja yksityiskohtaisia kokoelmaluetteloja. Luetteloimattomiin aineistoihin kuuluvat muun muassa oppaat ja ohjeet. Pienpainatteiden arkistointi on hankala järjestää, sillä pienpainatteen voidaan toisaalta lukea arkistomateriaaliksi, mutta myös kirjastomateriaaliksi.²⁶ Tarkka luetteloiminen on mahdotonta, sillä pienpainatteita saapuu kirjastoihin vuosittain valtavia määriä. Esimerkiksi vuonna 2014 Turun yliopiston kirjastoon saapui noin 67 000 pienpainatetta, mikä vastaa 85 hyllymetriä.²⁷

Tutkimusaineistoni oppaat valikoin niiden julkaisuajankohdan ja sisällön mukaan Kansalliskirjaston digitoidusta pienpainatekokoelmasta, Elämisentaitokategoriasta. Pisimmän vapaakappaleoikeuden takia Helsingin yliopistolla on kattavin kokoelma pienpainatteita ja kaikki heidän saamansa avioliittopaatt on digitoitu Doria-tietokantaan. Lahjoitusten takia on kuitenkin mahdollista, että joitakin yksittäisiä Kansalliskirjaston kokoelmista puuttuvia oppaita on Turun tai Jyväskylän yliopistojen pienpainatekokoelmissa. Puutteellisten julkaisutietojen, valtavan aineistomäärän ja luetteloimattomuuden takia näitä mahdollisia yksittäisiä oppaita on kuitenkin lähes mahdoton jäljittää.

Ennen talvisotaa pienpainatteina julkaistiin ainoastaan kolme avioliittoaelämää käsittelevää viihteellistä opasta. Kaikki kolme opasta ovat sivumäärältään ja kooltaan pieniä kirjasia. Kirjaston työntekijät ovat tarkistaneet ja merkinneet lyijykynällä oppai-

²¹ Koskela & Turunen 2007, 21.

²² Utu.fi, Research Guides. <http://libguides.utu.fi/pienpainatteen>.

²³ Räsänen 2000, 1.

²⁴ Kansalliskirjasto.fi, Pienpainatekokoelma.

<http://www.kansalliskirjasto.fi/fi/kokoelmatjapalvelut/kokoelmat/pienpainatekokoelma.html>.

²⁵ Doria.fi, Pienpainatteen. <http://www.doria.fi/handle/10024/85119>.

²⁶ Räsänen 2000, 2–5.

²⁷ Utu.fi, Research Guides. <http://libguides.utu.fi/pienpainatteen>.

siin puuttuvan julkaisuvuoden, kun painate on saapunut kirjastoon.²⁸ Ensimmäiset vuonna 1919 ilmestyneet oppaat Kymmenet käskyt naisille ja Kymmenet käskyt miehille ovat toisiaan vastaava opaspari. Oppaat on kustantanut K. Valovuori ja niistä on myös otettu uudet painokset 1930-luvulla. Uudet painokset eroavat alkuperäispainoksista kuitenkin ainoastaan ulkoasultaan. Kolmas ja viimeinen ennen talvisotaa ilmestynyt avioliittoelämää koskeva opas, Aviomiehen varokeinot, ilmestyi vuonna 1925. Oppaan on kirjoittanut Samuli T., joka kirjaston merkintöjen mukaan on samainen Kyösti Valovuori, joka toimi kahden aiemman oppaan kustantajana. Aviomiehen varokeinot -oppaan kustantajaksi on merkitty Kustannusliike Sampo. Kaikkien oppaiden kustannuspaikka on Uusikaupunki, mikä vahvistaa saman henkilön olevan oppaiden julkaisun taustalla. Tietokirjailija Juri Nummelinin mukaan Kyösti Valovuori oli kioskinpitäjä, joka toimi pienkustantajana Uudessakaupungissa. Nummelinin mukaan pienet kustantajat olivat Suomessa yleisiä 1900-luvun alussa.²⁹

Oppaat ovat ajanviettoon liittyvien vihjeiden perusteella suunnattu kaupungissa asuville keskituloisille tai varakkaammille aviopuolisille. Opasparin nimillä viitataan uskonnollisuuteen, mutta oppaiden ote aiheeseen ei ole uskonnollisesti virittynyt. Ainoat uskonnolliset viittaukset tekstissä liittyvät sukupuolten kuvailuun. Naisia kuvataan kerran jumalattariksi ja miehiä kerran luomakunnan herroiksi. Käskyjen nimien uskonnolliset viittaukset toimivat kulttuurisena ilmentymänä ja niiden kautta tuetaan humoristista otetta. Nimillä pyritään osoittamaan, että käskyt ovat vakavasti otettavia. Oppaissa käskyjä ei kuitenkaan esitetä jyrkästi ja saarnaavaan sävyyn vaan huumorin sävyttäminä vakavasti otettavina kehotuksina. Oppaissa huumoria on käytetty tehokeinona etenkin kuvailun, stereotyyppien ja ylidramaattisuuden kautta. Joidenkin käskyjen kohdalla huumorilla pyritään keventämään vakavaa asiaa, jolloin huumori on hillitympää ja käskyn keskeistä sanomaa korostetaan lauseiden asettelun kautta tekstin saamalla painotuksilla. Jotkin avioliittoon liittyvät aiheet eivät kuitenkaan ole päätyneet oppaisiin. Tämä voi johtua siitä, että avioliittoon sisältyy asioita, jotka ovat liian vaikeita käsiteltäväksi edes huumorilla kevennettynä.

²⁸ Koskela & Turunen 2001, 24.

²⁹ Lehtinen 2016, Aamulehti, Kotimaa 10.1.2016

1.5 Diskurssianalyysi menetelmänä

Avioliittoon ja puolisoitten rooleihin liittyvät merkitykset on mahdollista saada esiin diskurssianalyysin avulla. Diskurssianalyysissä voidaan huomioida myös tekstin tehokeinot ja niiden vaikuttamispyrkimykset, jotka ovat olennaisia sosiaalisen todellisuuden rakentumisessa. Diskurssianalyysi pohjaa sosiaalisen konstruktivismin teoriaan, jossa tarkastellaan sosiaalisen todellisuuden ja merkitysten rakentumista. Sen keskeisenä ajatuksena on, että todellisuus rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa.³⁰ Kielenkäyttö onkin aktiivista toimintaa, tekemistä.³¹ Se ilmentää kanssakäynnin normeja, arvoja ja sääntöjä.³²

Kielen ja sen välittämien merkitysten avulla voidaan sekä kuvailla jotakin jo olevaa että luoda todellisuutta.³³ Tässä tutkimuksessa huomio kiinnittyy siihen, mitä merkityksiä avioliitto-oppailla on pyritty luomaan. Merkityksiin suhtautuminen vaikuttamispyrkimyksenä antaakin vakaamman pohjan tulkinnoille, koska niiden vakiintuneisuutta ei voida yhden aineistotyypin perusteella todentaa. Vaikuttamispyrkimykset ja uusien aatteiden luominen kertovat tarpeesta nostaa kyseiset asiat yleiseen keskusteluun ja ovat siksi merkityksellisiä. Diskurssianalyysissä ei pyritäkään pääsemään oikeimman tulkinnan jäljille vaan punnitaan erilaisten merkitysten painoarvoja.³⁴ Tulkinnat eivät siis tarjoa kokonaisvaltaista käsitystä 1900-luvun alun ajatusmaailmasta vaan tutkimuksen avulla voidaan nostaa esiin osa merkityksistä, joita tuona aikana luotiin.

Kieleen vaikuttaa sekä sosiaalinen että kulttuurinen konteksti. Siksi diskursseja tutkimalla voidaan ymmärtää myös laajempia ulottuvuuksia: yhteiskuntaa, kulttuuria, aikaa ja paikkaa.³⁵ Diskurssianalyysi tavoitteena onkin yhdistää mikrotason ilmiöt kontekstin makrotasoon.³⁶ Kielen kontekstisidonnaisuus vaikuttaa olennaisesti tekstien sisältöön ja merkityksiin. Pienpainatteiden matalampi julkaisukynnys verrattuna kirjoihin mahdollistaa pienempien ja radikaalimpien toimijoiden äänen kuulumisen. Myös tiivis ilmaisu voi vaikuttaa pienpainatteiden sisältöön. Lyhyissä, muutaman sivun oppaissa voidaan käyttää samanlaisia keinoja kuin mainonnassa, esimerkiksi räväkkää kieltä, lukijan kiinnostuksen herättämiseksi ja häneen vaikuttamiseksi. Onkin tarkasteltava

³⁰ Pietikäinen & Mäntynen 2009, 13–14.

³¹ Juhila & Suoninen 2006, 238.

³² Pietikäinen & Mäntynen 2009, 13–14.

³³ Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 41.

³⁴ Pietikäinen & Mäntynen 2009, 13–14.

³⁵ Pietikäinen & Mäntynen 2009, 14.

³⁶ Pietikäinen & Mäntynen 2009, 164–165.

kriittisesti onko oppaiden humoristisuuden ja viihteellisyyden takana valistavia tarkoitusteriä, etenkin julkaisutahojen puutteellisten tietojen takia. Pelkät suorat tulkinnat eivät riitäkään avaamaan sanoman sisältöä.

Diskurssianalyysissä tutkimuskysymykset ja aineisto ovat tiiviissä vuoropuhe-
lussa.³⁷ Menetelmä nojaa vahvasti toistuviin merkityksiin, jotka nostavat diskurssit esiin. Yhtäläillä huomion arvoista on tarkastella, mitä asioita ei nostettu keskeisiksi tai mistä kokonaan vaiettiin. Lisäksi syyt ilmaisuille ja ilmaisematta jättämiselle tulee ottaa tarkastelussa huomioon.³⁸ Tarkasteluissani kiinnitän huomiota toistuvuuteen sekä ilmaisujen että teemojen osalta. Tutkimuksessa ei siis tarkastella pelkästään tiettyjen sanojen määrällistä toistuvuutta vaan myös ilmaisujen laatua. Käytän analysoinneissa hyödynseni myös vertailua, jotta poissaolollaan loistavat merkitykset nousisivat aineistosta esiin. Miehillä ja naisilla suunnattuja oppaita vertailemalla voidaan saada esiin merkityksiä, joita ei ole osoitettu toisen sukupuolen edustajalle.

Tarkastelen myös sitä, millä tavalla asiat on ilmaistu ja millaisia painoarvoja asiat saavat ilmaisujen takia. Diskurssianalyysissä juuri kielen yksityiskohtat kuten sanavalinnat, kategorisoinnit, retoriset keinot ja kielivalintojen suhde vastaargumentteihin valottavat sen kautta luotuja merkityksiä.³⁹ Diskurssit voivatkin olla sekä suoria että epäsuoria. Tulkintojen tekeminen sisältää myös monia karikoita. Viestin merkityksen kielteisyys ja myönteisyys voivat sekoittua helposti, esimerkiksi alistuvaa naiseutta on luotu ylistämisen kautta.⁴⁰ Kielen avulla voidaan myös luoda helposti paradigmoja, jotka tulee avata asiayhteydessään.⁴¹ Oman aineistoni humoristisuus asettuu-
kin tulkintojen haasteeksi. Huumori voi asettaa asioita sekä oikeisiin että väärin mitta-
suhteisiin liioittelun ja vähättelyn tehokeinojen takia. Vaikka diskurssianalyysi ohjaa tutkijaa tarttumaan kielen yksityiskohtiin, tulee kielen luoma kokonaisuus pitää mukana tarkasteluissa, jotta yksittäiset ilmaisut eivät saa liian suurta painoarvoa.

Tutkijan on huolehdittava siitä, että analyysimenetelmä ja aineistosta tehdyt poiminnat tekevät oikeutta aineistolle.⁴² Koska tutkija luo myös omalla tutkimuksellaan diskursseja ja merkityksiä, on tutkimuseettisesti tärkeää punnita, millaisia merkityksiä

³⁷ Pietikäinen & Mäntynen 2009, 150.

³⁸ Pietikäinen & Mäntynen 2009, 13–14.

³⁹ Juhila & Suoninen 2006, 239–240.

⁴⁰ Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 43.

⁴¹ Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 42.

⁴² Pietikäinen & Mäntynen, 2009, 167.

on oman tutkimuksensa tulkinnoilla tuottamassa.⁴³ Tulkintojen oikeudenmukaisuuden takia tutkijan onkin reflektoitava itseään ja työskentelyään. Poliittisen historian emeritusprofessori Jorma Kalelan mukaan historiantutkijan ei tulisi pitää omaa todellisuuskäsitystään objektiivisena todellisuuskäsityksenä, joka soveltuu myös menneen ajan todellisuudeksi. Samoin omaa kielenkäyttöä ei tulisi pitää universaalissa mielessä neutraalina, sillä kielen tai tiedon sisältö riippuu sen esittämistavasta.⁴⁴ Tutkija ja tutkittava kohde toimivat siis eri kulttuureissa ajallisen kontekstin vaikutuksen takia, vaikka heitä yhdistäisikin kieli, kansalaisuus tai jokin muu kulttuurin alue. Koska tulkinnat teksteistä syntyvät tutkijan kautta ja ovat kaikesta objektiivisuuteen pyrkimisestä huolimatta josain määrin subjektiivisia, ei tutkijan oman ajan heijastuksilta tulkintoihin voida koskaan täysin välttyä. Tästä huolimatta tutkimuksessa pitää pyrkiä välttämään spekulatiivisuutta, joka johtuu tutkijan oman kulttuurisen pääoman sekoittumisesta tulkintaan.⁴⁵

⁴³ Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 45; Pietikäinen & Mäntynen 2009, 171.

⁴⁴ Kalela, 2000, 88–89.

⁴⁵ Jokila, Juhila & Suoninen 1993, 230.

2. Avioliitto kansalaisyhteiskunnan kynnyksellä

2.1 Käsitys avioliitosta ja sukupuolirooleista

1800-luvun aikana perhe- ja avioliittokäsitykset muokkautuivat voimakkaasti sääty-yhteiskunnan murtuessa ja muuttuessa kansalaisyhteiskunnaksi. Yhteiskunnan muutosta heijastavat esiin nousseet keskustelut naisten koulutusmahdollisuuksista ja ansiotyöstä sekä 1900-luvun alussa virinnyt keskustelu naisten äänioikeudesta. 1800-luvun muutokset herättivät myös epäilyksiä. Esimerkiksi vuonna 1864 naittajainstituution purkamisen nähtiin heikentävän patriakaalista isänvaltaa perheessä.⁴⁶ Aina negatiivisesti suhtautuminen ei kuitenkaan näkynyt suoraviivaisena paheksuntana. Perhehistoriaa tutkineen Suomen historian dosentin Kai Häggmanin mukaan 1840-luvulla naisen perhekeskeisen ihanteen ylistämisen kautta pyrittiin torjumaan naisia vapauttavia uudistuksia.⁴⁷ Naisen ihannetta perheenäitinä ja vaimona pyrittiin siis käyttämään heidän vapautensa rajoittamisen välineenä.

Käsitys naiseudesta olikin 1800-luvulla perhekeskeinen. Naisen hyveellisiä puolia nimitettiin kotia rakentaviksi hyveiksi, kun taas ei-toivottuja piirteitä pidettiin perhe-elämää vaarantavina. Naiseuden piirteet nähtiin luonnollisina ja ylhäältä annettuina, eikä niissä huomioitu naisten yksilöllisyyttä. Miesihanne sen sijaan ei rakentunut perheympäristön varaan vaan mies nähtiin yhteytenä julkiseen elämään ja yhteiskunnallisena toimijana, yksilönä. 1800-luvulla sukupuolten piirteissä korostettiin niiden toisiaan täydentävyyttä.⁴⁸ Avioliittoon liittyviä käsityksiä alettiin kuitenkin muovata 1800-luvun puolivälissä ja siitä muodostui sivistyneistöltä ja keskiluokalta kansan ja työväen pariin siirtyvä kansankasvatusprojekti.⁴⁹ Muun muassa 1800-luvun lopun poliittinen keskustelu ja naisasialiikkeen voimistuminen vaikuttivat avioliitto käsitysten uudelleen muotoutumiseen.⁵⁰

Kristillisen avioliittokäsityksen mukaan avioliitto on Jumalan määräämä järjestyks ja sen tehtävänä on torjua haureuden syntiä ja synnyttää uusia ihmisiä, jotka kasvatetaan kelvollisiksi kansalaisiksi.⁵¹ Avioliiton tehtävät liittyvät siis keskeisesti suvun jat-

⁴⁶ Räisänen 1995, 39.

⁴⁷ Häggman 1994, 152.

⁴⁸ Häggman 1994, 183–193.

⁴⁹ Räisänen 1994, 194–195.

⁵⁰ Räisänen 1994, 34–47.

⁵¹ Räisänen 1995, 68–69.

kamiseen ja seksuaalisuuteen. Vaikka 1900-luvun alussa kristillinen käsitys väistyikin lääketieteellisten ja luonnontieteellisten perustelujen ottaessa tilaa, ei se silti syrjäytynyt kokonaan vaan käsitykset jatkoivat rinnakkaiseloja.⁵²

1900-luvun taitteessakin naisten nähtiin edelleen kuuluvan kodin piiriin ja miehen perheen julkisiin edustustehtäviin. Sen sijaan 1900-luvun alussa sukupuolikäsityksessä korostui uudella tavalla tasa-arvoisuus taloudellisesti, yhteiskunnallisesti ja seksuaalisesti. Tasa-arvoistumisen lisääntymisestä huolimatta dominoivana ihanteena naisilla säilyi perheenemännys ja miehillä perheen elättäminen.⁵³ Alun perin patriarkaalinen isänvalta muuttuikin 1900-luvun alussa matriarkaaliseksi perhekäsitykseksi. Alistava käsitys vaimoudesta piti sisällään monet kodin velvollisuudet.⁵⁴ 1900-luvun alussa lasten kasvattaminen asetettiin myös aatteellisesti äidin vastuualueeksi, mikä katkaisi patriarkaalisen kasvatustradition.⁵⁵

Räisänen mukaan 1900-luvun alussa terveysoppaissa pyrittiinkin luomaan ajatus naisten ja miesten erilaisista elämänpiireistä ja sukupuolten erilaisuuteen perustuvasta työnjaosta. Lääketieteellisen tiedon lisääntyminen naisen ruumiista tuki käsitystä naisen ensisijaisesta tehtävästä suvun jatkajana. Tiedon lisääntyminen niin ruumiinrakenteesta kuin lisääntymisestäkin synnytti käsityksen miehestä uutta elämää aktiivisesti luovana ja naisesta puolestaan passiivisena ja vastaanottavana. Käsitystä sovellettiin myös muilla elämänalueilla. Miesten nähtiin olevan ideoita ja aatteita luovia ja naisten niitä vastaanottavia ja kehittäviä.⁵⁶ Miehen merkitys naiselle nähtiin siis keskeisenä, mahdollistihan se naisen tarkoituksen täyttymisen äitinä. Koti, perhe ja lapset ovat myös Männistön mukaan naisen elämän keskiössä nuorille naisille suunnatuissa oppaissa 1900-luvun alussa. Vaikka naisille oli mahdollista edetä opinnoissa ja työuralla, painoi vastuu yhteiskuntaa kohtaan yhä avioitumisen ja perheen perustamisen muodossa.⁵⁷

Eriytyneet elämänpiirit, työnjako ja roolijako eivät kuitenkaan sellaisinaan ylettyneet työväestön tai maalaisväestön keskuuteen. Työläisperheessä toimentulon takaamiseksi tarvittiin koko perheen panos. Naisen elämänpiiri ja työtehtävät eivät rajoituneet kotiin. Vaikka työläisnainen jäikin pois tehdastyöstä, kävi hän kodin- ja lasten-

⁵² Räisänen 1995, 195.

⁵³ Räisänen 1995, 208.

⁵⁴ Räisänen 1995, 116.

⁵⁵ Räisänen 1995, 117.

⁵⁶ Räisänen 1995, 136–138.

⁵⁷ Männistö 2003, 241–242.

hoidon ohella pidoissa ja juhlissa apulaisena.⁵⁸ Myös maaseudulla työläisvaimot yhdistivät kodinhoidon ja työn. Työtä oli mahdollista tehdä kodin ulkopuolella esimerkiksi naapurin lehmien lypsäjänä tai kotona vieraille työskennellen esimerkiksi pellavan loukuttajana.⁵⁹ Onkin mahdollista etteivät kodinhoitoa koskevat ohjeet olleet sellaisinaan sovellettavissa työläiskodin tai maalaiskodin hoitoon. Heikompi toimeentulo ja huonommat asuinolosuhteet asettivat työläiskodin hoidolle ja lastenhoidolle omat haasteensa. Maalla palkkatyöt vaativat usein työpanoksen sukupuoleen katsomatta, mutta sukupuolitettua työnjakoakin oli.⁶⁰

Työläisnaisen äitiys saikin osakseen huomattavan paljon arvostelua 1900-luvun alussa. Tampereen lapsinäyttely vuonna 1913 kirvoitti keskustelua puolin ja toisin. Lapsinäyttelyssä työläislapsille tehtiin terveystarkastuksia, mutta näyttely koettiin myös ylemmän luokan tarpeena todistella työläisnaisten välinpitämättömyyttä ja huonoa hoitoa lapsiaan kohtaan. Kansanedustaja Anni Huotari nosti esiin työläisperheiden huonot elinolosuhteet ja muistutti työläisperheiden tyttärien toimivan herrasväen lasten hoitajina ja suoriutuvaan työssään hyvin.⁶¹

Sisällisota muovasi uudelleen näkemyksiä naiseudesta ja mieheydestä. Historioitsija Matias Kaihovirta tuo esiin, että sukupuolta ja sukupuolittavia käytäntöjä käytettiin kansalaissodan jälkeen hyödyksi yhteisön jälleenrakentamisessa. Työläismiehiin suhtautumista määrittivät voittajaosapuolen käsitykset kunnollisesta työmiehestä. Myös ruukin johtajien paternalistinen suhtautuminen työntekijöihinsä näkyi mieheyden käsityksissä. Paternalismin mukaan tehdas palkitsee hyviä työntekijöitään ja huolehtii heistä ja saa vastapalvelukseksi hyvää käytöstä ja ahkeraa työskentelyä. Työnantaja koki velvollisuudekseen ja oikeudekseen hallita ja suojella työntekijöitään, minkä vuoksi paternalismin ulottuvuudet olivat myös holhoavia. Ahkeruus ja hyvä käytös asettuivat paternalismin kautta miesihanteiksi. Ihanteellisia perheellisiä työmiehiä valikoitiinkin vankileireiltä tehtäisiin palauttaviksi, sillä heidän uskottiin rauhoittavan ilmapiiriä.⁶²

Kaihovirran mukaan yhteiskuntaa rakennettiin palauttamalla vanhoja patriarkaalisia arvoja. Mieheyteen liitettiin vahvemmin käsitys perheenpäänä olemisesta ja perheen elättämisestä, jotka kertoivat yksilön vastuullisuudesta. Sotaa selitettiin työläismiesten huolella siitä, että näiden velvoitteiden täyttäminen tehtiin heille mahdotto-

⁵⁸ Markkola 1994, 101–102.

⁵⁹ Markkola 1989, 48.

⁶⁰ Markkola 1989, 56.

⁶¹ Markkola 1994, 193–195.

⁶² Kaihovirta 2015, 174–191.

miksi. Isyyttä ja perheestä huolehtimista tuettiin myös perheenisille suoduilla etuuksilla kuten pitkällä, isältä pojalle periytyvällä työsuhteella, asunnolla ja kasvimaalla. Työläismiestä kuvattiin kuitenkin myös negatiivisten piirteiden kautta. Arvaamattomuus, aggressiivisuus, siveettömyys ja sivistymättömyys liitettiin työläismieheyteen ja mies-tyyppiä pelättiin porvarillisissa piireissä. Aggression ja arvaamattomuuden korostamisella pyrittiin myös peittämään työläismiesten sivistyneisyyttä, kuten poliittista agendaa. Näkemykset työläismiehistä vaikuttivat myös suhtautumiseen heidän vaimojaan kohtaan. Vaimon saatettiin kokea saaneen vaikutteita huonoista elämäntavoista mieheltään, mikä vaikutti naisen saamaan köyhäinapuun kielteisesti.⁶³

Sisällissota jätti jälkensä myös naisen ihanteeseen. Työläisnaiset ja heidän arvomaailmansa nähtiin ihanteelle vastakkaisena. Työläisnaiset nähtiin pahan alkuna, sillä he kasvattivat lapsiaan punaiseen arvomaailmaan. Etenkään köyhäintaloon joutuneita äitejä ei nähty hyvinä kasvattajina vaan lapset haluttiin laittaa porvarillisiin olosuhteisiin varttumaan. Köyhäintaloon joutuminen oli kuitenkin todennäköisempää punaisille kuin valkoisille äideille. Valkoisten sotaorvot ja lesket saivat valtion eläkettä, mutta punaisten orvot ja lesket kuuluivat tarkasti säädellyn köyhäinavun piiriin. Sisällisodan jälkeen moni yhteiskunnallisesti puhuttanut naisten asemaa koskevan aihe, kuten työolot ja äitiysvakuutus jätettiin sivummalle.⁶⁴

Murroksen keskellä avioliiton nähtiin olevan keskeinen naisen ja miehen paikan määrittäjä. Modernin miehen ihanteeseen vaikutti medikalisoitunut näkemys terveen ruumiin ja terveen mielen järkkymättömästä liitosta. Siksi rumaksi määritellyt piirteet yhdistettiin etenkin marginalisoitujen miesryhmien, kuten irtolaisten osalta heikkoon moraaliin tai seksuaaliseen ylivilittyyneisyyteen.⁶⁵ Naisen tehtävänä oli vahvistaa maskuliinisuutta olemalla sen vastakohta. Siksi ”kunnan mieheyteen” eivät kuuluneet ”naiselliset piirteet”.⁶⁶ Saman ilmiön suojeluskuntamiehen ihanteessa tunnistaa Saija-Leena Nevala-Nurmi, jonka mukaan suojeluskuntalainen miesihanne korosti miehen ja naisen eriytyneitä töitä, ylemmyyttä naiseen nähden ja aggressiivista soturi-ihannetta.⁶⁷

Hegemonisen maskuliinisuuden käsitys alkoi kuitenkin hälvetä maailmansotien välissä ja tilaa otti huolehtivan, perhekeskeisen isän ja miehen ihanne. Isyys ei ollut keskeinen miesihanteen määrite, mutta liittyi silti olennaisesti suojeluskuntalaisen mie-

⁶³ Kaihovirta 2015, 174–191.

⁶⁴ Sulkunen 1989, 72–79.

⁶⁵ Mosse 1996, 60.

⁶⁶ Mosse 1996, 74–76.

⁶⁷ Nevala-Nurmi 2015, 224–246.

hen ihanteeseen. Suojeluskuntalainen isä oli etäinen auktoriteetti, joka huolehti ja kannusti lapsiaan ja jolla oli myös julkinen tehtävä. Käsitys miesten ja naisten eriarvoisuudesta muuttui tasa-arvoisempaan suuntaan, mutta silti käsitys naisten ja miesten erilaisista rooleista ja työnjaosta säilyi. Näiden roolien kautta luotiin myös suojeluskuntaperheen ihannetta. Suojeluskuntaperheen taustalla vaikuttikin 1800-luvun ydinperheideologia, jossa tunneside ja kasvatustehtävä korostuivat. Ydinperheen keskiössä oli äiti, minä vuoksi isät jäivät sivummalle, perheenpään asemasta huolimatta.⁶⁸

Modernin, kaupunkilaistuneen ja itsenäisen naisen kuvaan liitettiin 1920-luvulla sekä uhkia että mahdollisuuksia. Keskeisiksi uudistuksiksi nousivat kaunistautuminen ja tapakulttuurin muutos. Näiden valossa uusi nainen vaikuttikin sekä kiehtovalta että aina jollakin tavalla väärältä. Yhtäläillä nostettiin vanhan naiskäsityksen mukainen perheenäiti naurunalaiseksi kuin ihmeteltiin modernin naisen ongelmallisuutta. Tapakulttuurin uudistuksia ei kummasteltu, mutta oletus villien nuoruusvuosien jälkeisestä palaamisesta avioliittoa korostavan perheihanteen piiriin eli vahvana. Yksilötasolla paluuta patriarkaaliseen järjestelmään pidettiin pelastuksena uuden ajan uhkilta. Naiskuvan muutosta pidettiin kuitenkin välttämättömänä ja muutoksen totaalisen kieltämisen sijaan sitä pyrittiinkin rajaamaan määrittelemällä eri-ikäisille naisille sopivaa käytöstä.⁶⁹

2.2 Avioliitto 1900-luvun alussa

Katolinen kirkko linjasi jo 1100–1200-luvulla avioliiton olevan puolisoitten molemminpuolinen sopimus ja kirkollisen vihkimisen olevan avioliiton perusta. Kihlaus säilyi kuitenkin juridisesti pätevänä avioliiton vahvistuksena vuoteen 1734 asti, jolloin voimaanastunut Naimakaari oli ensimmäinen juridinen asetus avioliittoon vihkimisestä.⁷⁰ Naimakaaren mukaan morsiamen isä toimi naittajana eli morsiamen kosinnan lisäksi sulhasen tuli pyytää morsiamen isältä lupa viedä tytär vihille.⁷¹ Jos naimisiinmeno tapahtui vastoin naittajan tahtoa, oli naittajalla oikeus jättää naitettava perinnöttömäksi.⁷²

⁶⁸ Nevala-Nurmi 2015, 224–246.

⁶⁹ Haavisto 2011, 108–111.

⁷⁰ Vainio-Korhonen & Lahtinen 2015, 60, 154.

⁷¹ Naimakaari, Luku 1, 2§. <http://agricola.utu.fi>.

⁷² Naimakaari, Luku 6. <http://agricola.utu.fi>.

Naittäjaoikeus purettiin vuonna 1864 ja naimattomat naiset saivat täysvaltaisuuden eli luvan hallita itseään ja omaisuuttaan 25-vuotiaasta eteenpäin.⁷³ Vuonna 1889 asetettu lakimuutos omaisuus- ja velkasuhteista mahdollisti avioehdon, jolloin yhteisomistajuus oli juridisesti sopimuksenvaraista. Aviomiehen edusmiehisyyttä asetti miehen kuitenkin käytännössä vastaamaan yhteisestä omaisuudesta avioehdosta huolimatta.⁷⁴ Vuoteen 1930 asti aviomiehellä oli velvollisuus toimia vaimonsa edustajana.⁷⁵ Arjen tasolla vaimo oli kuitenkin jo pitkään ollut osallisena päätöksissä ja perheen talousasioissa. Aviovaimo ei siis ollut mieheensä nähden alaikäinen tai holhottava vaan itsellinen toimija, jota yhteiskunnallisissa asioissa aviomies kuitenkin edusti.⁷⁶

1900-luvun alkuun säilyivät monet 1800-luvulla tehdyt ja sitä vanhemmat lait, mutta myös muutoksia tapahtui. Vuonna 1917 siviilivihkimistä koskeva laki astui voimaan ja avioliittolaki uudistui vuonna 1930.⁷⁷ Uusi avioliittolaki toi uudistuksia etenkin pykäliin, joita koskevat asiat nousivat avioerotilanteessa keskusteluun. Näitä olivat esimerkiksi huoltajuutta ja omaisuutta koskevat asiat. Uudistuksista huolimatta juridisesti aviomiehen tehtävänä säilyi puolisojen yhteisen omaisuuden hoitaminen. Perinnöstä, lahjaksi saadusta tai testamentatusta omaisuudesta aviovaimo sai kuitenkin vastata itsenäisesti, avioehdon alaisesti myös muusta omaisuudesta.⁷⁸ Laki määritteli uusiksi myös huoltajuusasiat. Uusi laki takasi avioliitossa ja sen ulkopuolella alkunsa saaneille lapsille yhtäläisen oikeudellisen aseman.⁷⁹ Lasten virallisena holhoojana toimi uuden lain mukaan ensisijaisesti lapsen äiti.⁸⁰ Avioliitto onkin kokenut monia murroksia niin aatteellisella kuin lainsäädännöllisellä tasolla. Vaikka lakitekstit kertovat avioliiton arjesta hyvin vähän, valtavat pykälät raameja, joiden sisällä ihmisten tuli toimia. Laki antaa myös viitteitä osapuolten rooleista avioliitossa ja kertoo avioliiton merkityksestä yhteiskunnassa.

Osaltaan avioliiton ja perhe-elämän käytännöistä viitteitä antavat myös tilastot. Seuraavat tarkastelut kohdistuvat avioliittojen, avioerojen ja syntyvyyden tilastollisiin tarkasteluihin vuosina 1910–1935. Ulotan tarkastelut oman tutkimukseni aikarajaukses-

⁷³ Räisänen 1995, 39.

⁷⁴ Räisänen 1995, 41–42.

⁷⁵ Avioliittolaki 235/1929, 31§.

⁷⁶ Vainio-Korhonen 2012, 91.

⁷⁷ Avioliittolaki 235/1929, 1§.

⁷⁸ Avioliittolaki 235/1929, 3§.

⁷⁹ Avioliittolaki 235/1929, 6§.

⁸⁰ Avioliittolaki 235/1929, 7§.

ta poiketen myös 1930-luvun alkuun, sillä vuosikymmenten vaihteen uudistukset näkyvät tilastoissa silloin.

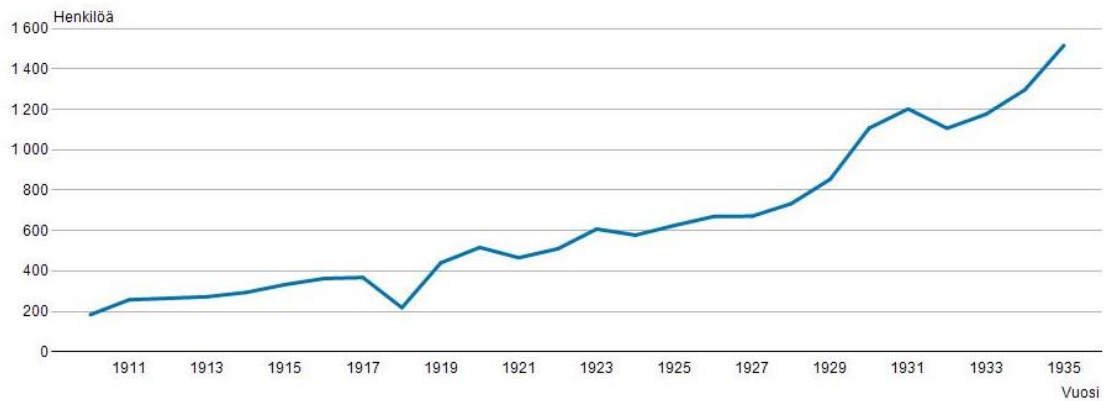

Kuvio 1: Suomessa solmitut avioliitot vuosina 1910–1935⁸¹

1910-luvulla ennen sisällissotaa solmittiin noin 18 000 avioliittoa vuosittain. Sisällissota vaikutti perhe-elämään rajusti. Avioliittoa solmittiin vuonna 1918 huomattavasti muita vuosia vähemmän, kun vain 15 008 pariskuntaa avioitui. Avioliittoa solmittiin kuitenkin sisällissodan jälkeisenä vuonna lähes saman verran kuin sotaa edeltävänä vuonna ja vuoden 1920 tilastoissa avioliittojen määrä nousi yli 23 000 solmittuun liittoon. Solmittujen avioliittojen määrä kasvoikin 1920-luvulla. Solmittujen avioliittojen määrä kuitenkin vaihteli 1920-luvun aikana noin 22 000 ja 25 500 solmitun avioliiton välillä. 1930-luvun ensimmäiset vuodet olivat avioliittojen solmimisen osalta laskujohteisia, mutta avioliittojen määrä alkoi nousta vuoden 1932 jälkeen. 1900-luvun kolmen ensimmäisen vuosikymmenen aikana naiset avioituivat keskimäärin 25-vuotiaina ja miehet 27–28-vuotiaina.⁸²

⁸¹ Stat.fi, Tilastokeskus, PX-Web-tietokannat. <http://pxnet2.stat.fi>

⁸² Pitkänen & Jalovaara 2007, 141.

Kuvio 2: Suomessa myönnetyt avioerot 1910–1935⁸³

1900-luvun alussa parit pysyivät yhdessä melko tiukasti. Avioerojen määrä kasvoi kuitenkin hitaasti mutta varmasti. 1910-luvulla avioeroja oli keskimäärin 300 vuodessa. Sisällissota vaikutti kuitenkin avioerojen määrään laskevasti. Vuonna 1918 astui voimaan 219 avioeroa. 1920-luvulla avioerojen määrä kasvoi. Vuonna 1920 avioeropäätöksiä tehtiin 517, kun taas vuonna 1929 määrä nousi 855 avioeroon. Vuoden 1930 avioliittolain uudistus näyttää vaikuttaneen myös avioerojen määriin nostavasti. Vuonna 1930 avioeropäätöksiä tehtiin 1108 ja luku pysyi reilusti tuhannen yläpuolella siitä eteenpäin.

Avioerojen syyt pysyivät samoina 1910-luvulle asti. Suurinta osaa avioerotapauksista selitti puolison hylkääminen tai aviorikos. Muita syitä, kuten henkilökohtaista halua erota, kutsuttiin erivapauksiksi. Vielä 1900-luvun alussa erivapaudella ei juurikaan perusteltu avioeroja. 1920-luvulla asetelma muuttui, ja erivapaudesta tuli avioeroja eniten selittävä tekijä. Ilmiö heijastaa aatemaailman muutosta, sillä epäsovua voitiin pitää avioliiton päättämiseksi pätevänä syynä.⁸⁴

Avioerojen hidasta yleistymistä 1910-luvulta lähtien ei kuitenkaan selitä avioeron saamisen helpottuminen. Laintulkinta loi avioerokäytäntöihin kirjavuutta, kun hylkäämisperustaista avioeroa alettiin hyödyntää pika-avioerojen perustana. Pika-avioeroilmiö oli yleisin 1910-luvun viimeisellä puoliskolla ylempien sosiaaliryhmien keskuudessa ja käsittelyt keskittyivät pääasiassa Tornion raastuvanoikeuteen. Todellinen hylkääminen oli kallis avioerotapa, sillä toisen puolison piti muuttaa toiseen maahan. Sen sijaan halvemmaksi tuli astua raastupaan ja väittää puolison hylänneen ja muuttaneen toiseen maahan, esimerkiksi Ruotsin puolelle Haaparantaan. Asian toden-

⁸³Stat.fi, Tilastokeskus, PX-Web-tietokannat. <http://pxnet2.stat.fi>

⁸⁴Pitkänen & Jalovaara 2007, 149–150.

mukaisuutta ei tarkistettu vaan perusteeksi omavaltaiseen hylkäämiseen riitti, että toinen puoliso jätti saapumatta oikeuden käsittelyyn ja oikeudenkäyntipaikasta oli tehty virallinen sopimus.⁸⁵

Kuvio 3: Suomessa elävänä syntyneet 1910–1935⁸⁶

Perhe-elämän muutoksista omaa tarinaansa kertoo syntyvyys. 1910-luvun aikana syntyvyys laski jyrkästi. Myös 1920-luvun ajan syntyvyys oli pääosin laskujohteista lukuun ottamatta pieniä tilastollisia piikkejä vuosina 1920, 1923, 1925 ja 1928. Suurimman muutoksen syntyvyyteen aiheutti sisällissota, joka vaikutti vuoden 1919 syntyvyyteen. 1900-luvun alun muina vuosina syntyi noin 80 000 lasta, mutta vuonna 1919 lapsia syntyi alle 64 000. Tilanne korjaantui kuitenkin vuonna 1920, jolloin kokonaishedelmällisyysluku⁸⁷ oli 84 714. Vastasyntyneiden määrän lisääntyminen syntyvyyskadon jälkeen onkin väestönkehitykselle tyypillistä.⁸⁸

1900-luvun alussa nainen synnytti koko hedelmällisen ikänsä aikana keskimäärin viisi lasta. Vuosisadan alun aikana syntyvien lasten määrä perheessä alkoi kuitenkin pienentyä keskimäärin viidestä lapsesta kahteen lapseen. Vastasyntyneiden vauvojen äidit olivat keskimäärin 31-vuotiaita, mikä kuitenkin johtuu suuresta hajonnasta, sillä naiset synnyttivät lapsia myös hedelmällisyysikänsä loppupuolella. Isät olivat pääasiassa hieman vanhempia kuin äidit. Nuoria synnyttäjiä oli vuosisadan alussa vain vähän. Noin kaksi prosenttia synnyttäjistä oli alle 20-vuotiaita. 1900-luvun alussa avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten määrä kasvoi kuitenkin hieman, sillä 5–10 prosenttia

⁸⁵ Mahkonen 1980, 81–91.

⁸⁶ Stat.fi, Tilastokeskus, PX-Web-tietokannat. <http://pxnet2.stat.fi>

⁸⁷ Kokonaishedelmällisyydellä tarkoitetaan elävänä syntyneiden lasten määrää. Luku ei huomio lapsikuolleisuutta. Ks. Gissler 2003, 555.

⁸⁸ Gissler 2003, 555.

syntyneistä lapsista syntyi avioliiton ulkopuolella. Eniten avioliiton ulkopuolella lapsia syntyi 1920-luvulla. Lähes kaikki näistä lapsista syntyivät äideille, jotka eivät olleet vakinaisessa suhteessa.⁸⁹

Avioliiton päämääränä pidettiin perheen perustamista. Suurta lapsikatrasta arvostettiin, mutta sen tuomia haasteita myös pelättiin.⁹⁰ Kaikki avioliitot eivät kuitenkaan johtaneet lasten saamiseen. Historiallisesti lapsettomia pariskuntia on ollut noin 10 prosenttia aviopareista. Hyvin pieni osa pariskunnista jäi lapsettomiksi omasta tahdostaan.⁹¹ Syntyvyyttä kuitenkin säännösteltiin jo 1900-luvun alussa. Kaupungeissa syntyvyyden säännöstely oli yleisempää kuin maalla ja ilmiöllä oli myös alueellisia eroja.⁹² Yhdynnästä pidättäytyminen, ”varmojen päivien” hyödyntäminen ja yhdynnän keskeyttäminen olivat harvinaisempien ehkäisykeinojen kuten kondomin, pessarin ja emättimen huuhtelun rinnalla hyödynnettyjä syntyvyyden säännöstelyn keinoja. Lapsen saannin jälkeen uusi raskaus pyrittiin ehkäisemään pitkällä imetyksellä, joka saattoi pitää äidin heikkona ja heikentää hedelmällisyyttä. Myös seksuaalitautit ehkäisivät raskauksia. Esimerkiksi kirkottaminen pidensi sukupuolielämän aloittamista synnytyksen jälkeen.⁹³

⁸⁹ Pitkänen & Jalovaara 2007, 122–124, 157–158.

⁹⁰ Nieminen 1993, 46–51.

⁹¹ Pitkänen & Jalovaara 2007, 157.

⁹² Nieminen 1993, 66–69.

⁹³ Ritamies 2006, 81–86; 94–108.

3. Aviiovaimon muotokuva

Avioliitto-oppaissa vaimon roolia määritettiin kolmen diskurssin kautta, joista kaksi nousee esiin vaimon tehtävien määrittämisen kautta. Kolme vaimon roolia määrittävää diskurssia eivät kuitenkaan ole toisistaan täysin irrallisia, vaan ne limittyvät toistensa kanssa. Huolehtivaisuusdiskurssissa vaimon keskeisimmäksi tehtäväksi oppaissa nousee miehen hyvinvoinnista ja mukavuudesta huolehtiminen. Toinen vaimon roolia tehtävien kautta määrittänyt diskurssi on talousdiskurssi. Talouden hoidossa piili sekä vaimon oikeus että heikkous. Vaimon tehtävänä oli huolehtia kodin talousasioista, mutta rahan käyttö osoittautui myös ongelmalliseksi. Kolmas vaimon roolia määrittävä diskurssi rakentuu kuvauksissa naisen käytöksestä. Oppaista esiin nousee epäkypsyysdiskurssi, jonka kautta naisen olemusta erilaistettiin miehen olemukseen nähden. Aviiovaimoa ei luonnehdittu ainoastaan rakastettavaksi vaan vaimon tarpeiden ja toimintatapojen kuvaukset ilmensivät myös naisen kypsymättömyyttä.

3.1 Nöyrä huolehtija

Aviiovaimoa keskeisesti määrittelevä diskurssi on huolehtivaisuusdiskurssi. Vaimon keskeisimpänä tehtävänä oli huolehtia miehestään ja tämän hyvinvoinnista. Miehen hyvinvointi meni aika-ajoin myös vaimon oman hyvinvoinnin edelle. Vaimoa kehoitettiin elämään säästeliäästi, ei kuitenkaan voidakseen ostaa itselleen jotakin vaan tarjotakseen jotain pientä miehensä hyvinvoinnin edistämiseksi.⁹⁴ Naisille suunnatussa oppaassa kolmessa käskyssä kehoitetaan suorasti naista huolehtimaan miehestään.⁹⁵ Miehen keskeisyys naisen elämässä on todettu myös aiemmissa tutkimuksissa. Mies nähtiin naisen elämälle keskeisenä, sillä miehen kautta nainen saattoi toteuttaa kutsumustaan vaimona ja äitinä.⁹⁶

Huolehtivaisuus piti vaimon kiireisenä. Aamuisin aikaisin herääminen ja kaikista miehen tarpeista huolehtiminen, oli osoitus vaimon tarkkuudesta ja huolehtivaisuudesta.⁹⁷ Laiskuus ja saamattomuus edustivatkin 1920-luvun modernin naiseuden

⁹⁴ Kymmenet käskyt naisille 1919, 3.

⁹⁵ Toinen käsky. Sinun tulee olla tarkka ja huolehtiva miestäsi kohtaan; Viides käsky. Sinun tulee olla huolehtiva; Kymmenes käsky. Sinun pitää huolehtia miehesi mukavuudesta.

⁹⁶ Männistö 2003, 241–242.

⁹⁷ Kymmenet käskyt naisille 1919, 2.

epäonnistunutta toteuttamista.⁹⁸ Ahkeruuteen ohjaamalla pyrittiinkin välttämään modernin naisen irvikuvien syntyminen. Vaimon vastuu miehen mukavuuksista oli laaja. Piipun täyttämisen ja lasillisen tarjoamisen lisäksi vaimon tuli huolehtia sanomalehti miehelle ja jopa pukea tälle yönuttu.⁹⁹ Miehestä lapsen lailla huolehtiminen oli hellyyden osoittamista naista alistavaan sävyyn, mutta se myös kavensi miehen vaikutuspiiriä kodissa. Alun perin naista alistavat ohjeistukset kääntyivätkin edistämään naisten emansipaatiota. Erityisvelvollisuudet miehen huomioimisesta ja kodinhoidosta tulkittiin mahdollisuuksiksi irrottautua miehen vallasta avio- ja perhe-elämässä. Naiset hoitivatkin velvollisuuksiaan lopulta niin tehokkaasti, että miehen ainoaksi vastuuksi perheen suhteen jäi sen elättäminen.¹⁰⁰ Osittain tähän vaikutti myös työtehtävien jakaminen miesten ja naisten kesken. Miesten pitkät työpäivät veivät aikaa perhe-elämään osallistumiselta.

Aviomiehestä huolehtiminen nousee vaimon suurimmaksi vastuualueeksi myös siksi, ettei vaimon muihin askareisiin juurikaan viitata. Vaimon työssäkäynnistä ei mainita kertaakaan, mutta monessa yhteydessä osoitetaan vaimon olevan kotona.¹⁰¹ Sen sijaan miehen ”toimiin lähtemisestä” oppaissa mainitaan.¹⁰² Oppaissa mainitaan usein miehen tuleva kotiin, jossa vaimo jo on paikalla, mikä kertoo kodin ympäristön ensisijaisuudesta vaimolle. 1900-luvun taitteessa kaupungissa asuvien naisten ja miesten roolit jakautuivatkin tasa-arvoistumisesta huolimatta naisen kotitöihin ja miehen kodin ulkopuolisiin työtehtäviin.¹⁰³ Vaimon elinpiiri ei kuitenkaan rajoittunut kotiin vaan erinäisten huvitusten kautta nainen toimi myös kodin ulkopuolella. Kävelyt ystävien kanssa ja yhteiset retket aviomiehen kanssa olivat vaimolle mahdollisia.¹⁰⁴

Merkittävän usein huolehtivaisuus liitetään oppaissa ruokailun järjestämiseen. Ruuanlaitosta huolehtiminen nouseekin oppaissa esiin ainoana vaimolle selkeästi osoitettuna kotityönä. Vaivannäkö miehen lempiruuan hankkimiseksi olikin osa huolehtimista:

⁹⁸ Haavisto 2007, 109.

⁹⁹ Kymmenet käskyt naisille 1919 6–7.

¹⁰⁰ Räisänen 1995, 116.

¹⁰¹ Kymmenet käskyt miehille 1919, 7; Kymmenet käskyt naisille 1919, 2–7.

¹⁰² Kymmenet käskyt miehille 1919, 2.

¹⁰³ Räisänen 1995, 208.

¹⁰⁴ Kymmenet käskyt miehille 1919, 4.

*”eikä sinun pidä jättämän niitä ruokia tarjoamatta, joista tiedät hänen pitävän, vaikkapa sinun täytyisikin etsiä pohjoisesta etelään ja päinvastoin hankkiaksesi mitä siihen tarvitaan.”*¹⁰⁵

Ruuanlaitosta huolehtiminen ei kuitenkaan tarkoittanut ruuan valmistusta. Oppaissa onkin suora maininta kyökissä työskentelevästä keittäjästä.¹⁰⁶ Kun vaimoa ohjeistetaan oppaissa huolehtimaan miehen ruuasta, käsketään vaimoa *”laittamaan niin, ettei hänen ruokansa ole jäähtynyttä”* eikä hänen *”pidä jättämään niitä ruokia tarjoamatta, joista tiedät hänen pitävän”*.¹⁰⁷ Vaimon tuli siis järjestää asiat kotitaloudessa niin, että miehen ruokailu olisi mahdollisimman miellyttävää. Huolehtivaisuus ei tarkoittanutkaan pelkästään konkreettisesti itse asioiden tekemistä vaan myös kotitalouden johtamista ja valvomista miehen hyvinvointia silmälläpitäen. Vaikka oppaissa ei suoraan nimetä vaimon roolia talon emäntänä, tulee se hänen asemaansa viitatessa esiin. Räisäsen mukaan perheenemännäisyys säilyikin 1800-luvun ja 1900-luvun taitteessa naisetta dominoivana diskurssina perhe-elämän muutoksista huolimatta.¹⁰⁸ On myös mahdollista, että kotitöiden tekeminen tai niiden valvominen ja johtaminen liitettiin itsestään selvästi vaimon töiksi eikä niitä siksi käsitellä oppaissa tarkemmin.

Huolehtivaisuus liittyi siis vahvasti käytännön tasoon eikä vaimon hellien tunteiden ilmaisua tuoda oppaissa juurikaan esiin. Sanallinen vuorovaikutus puolisoitten välillä tuodaankin esiin negatiivisessa sävyssä. Huolehtivaisuuden ja uteliaisuuden välillä oli selkeä raja. Kieltojen kautta määriteltiin vaimon ihanteelle vastakohtaista naiskuva. Vaimon kyselyt miehen iltamenoista olivat osoitus uteliaisuudesta. Miehen kotiin tullessa vaimon piti välttää uteluja ja sen sijaan suhtautua ystävällisesti tämän kotiin palaamiseen.¹⁰⁹ Myöskään yhteisen vapaa-ajan järjestäminen ei näyttäydä oppaissa parisuhteesta huolehtimisena. Vaatimukset ja pyynnöt yhteisistä kävelyistä ja asioiden toimituksista olivat sen sijaan osoitus vaimon tungettelevaisuudesta.¹¹⁰ Uteliaisuus ja tungettelu tuodaan oppaissa esiin jyrkempään sävyyn kuin liioittelut naisille osoitetuista töistä, joissa ote on humoristinen. Vaimon kiinnostus miehen asioista ja halu viettää

¹⁰⁵ Kymmenet käskyt naisille 1919, 3–4.

¹⁰⁶ Kymmenet käskyt miehille 1919, 2.

¹⁰⁷ Kymmenet käskyt naisille 1919, 3–4.

¹⁰⁸ Räisänen 1995, 208.

¹⁰⁹ Kymmenet käskyt naisille 1919, 4.

¹¹⁰ Kymmenet käskyt naisille 1919, 5.

aikaa yhdessä on yksinomaan tungettelevaa ja uteliaisuutta osoittavaa, mikä ei vastaa vaimon ihannetta.

Miehen tarpeista huolehtiminen esitetään oppaissa liioittelua hyväksi käyttäen. Vaimon tulee ”täyttää kaikki miehen toivomukset sekä aina tekemään niin ettei häneltä puutu pieniä mukavuuksiansa”.¹¹¹ Oppaiden humoristisen liioitteleva sävy antaakin lukijan ymmärtää, ettei avioliittoon syntynyt kovin suurta säröä, jos jokin huolehtimisen osa-alueista jäisi joskus täyttämättä. Vaikka miehestä huolehtiminen oli tärkeä osa vaimon työtä, tuodaan humoristisuudella esiin, että kaikkiin odotuksiin on mahdoton vastata. Liioittelu toimiikin oppaissa leikkimielisenä kiusoitteluna ja pariskunnan välisen sanansäilän kirvoittajana.

3.2 Vapaa kassan haltija

Yksi vaimon roolia voimakkaasti kuvaava diskurssi on talousdiskurssi. 1900-luvun alun tasa-arvoistuminen näkyikin tasavertaisempana talousasioiden hoitona.¹¹² Perheen elättäminen kuului kuitenkin miehelle ja oli Räisäsen mukaan mieheyttä voimakkaimmin määrittävä diskurssi.¹¹³ Miehillä suunnatussa oppaassa naisen tehtäväksi määritelläänkin kotitalouden raha-asioista huolehtiminen, vaikka mies tekikin perheelle elannon:

”Sinä et saa kysellä mihin ja miten vaimosi käyttää niitä rahoja, joita hänelle annat; sinun tulee päinvastoin antaa hänen vapaasti hallita kassaa, joka ei ole muuta kuin oikeus ja kohtuus”¹¹⁴

Mies ei saanut puuttua vaimon rahankäyttöön vaan se oli vaimon luottamustehtävä. Vaimon hoitamat talousasiat koskivat kuitenkin lähinnä kotitalouden rahaliikennettä. Suuremmista rahavirroista huolehti perheen elättäjä eli aviomies, sillä vaimoista puhuttaessa viitataan talouskassaan ja rahan saamiseen mieheltä.¹¹⁵ Talouskassan hoitoon viittaa myös se, että hieman suuremmat hankinnat olivat miehen suostumuksen varassa.

¹¹¹ Kymmenet käskyt naisille 1919 6–7.

¹¹² Räisänen 1995, 208.

¹¹³ Räisänen 1995, 208.

¹¹⁴ Kymmenet käskyt miehille 1919, 8.

¹¹⁵ Kymmenet käskyt naisille 1919, 3; Kymmenet käskyt miehille 1919, 8.

Vaimon ei pitänyt pyytää miestä hankkimaan vaatteita tai huvituksia kuten teatterilippuja, mutta miehen tuli niitä vaimon iloksi hankkia ennen kuin vaimo ehti niistä kysyä.¹¹⁶

Säästeliäisyys liitettiin kaikissa oppaissa vaimon hyveeksi. Aviomiehen varokeinot -oppaassa aviomies vertaa omaa vaimoaan ystävänsä vaimoon. Vertailulla mies korostaa oman vaimonsa ihanteellisuutta ja ylivertaisuutta ystävän vaimoon nähden. Yhtenä merkittävänä vertailukohtana on vaimojen talouden pito:

”Voitko ajatella, Johansson kertoi että hän, miesparka, antoi viime kuulla kokonaista 2000 markkaa taloustarpeisiin ja kuitenkin vaimo kuukauden lopulla valitti rahojen vähyyttä!

Paljollako sinä, lemmikkini, sen sijaan tulit toimeen?

850 mk. 65 pennillä. Niin, on se sentään ero naisen ja naisen välillä, ja kuitenkin oli meillä vielä päivällisvieraita kahtena päivänä.

Niin mutta sinä oletkin tähti naisten joukossa, muijaseni.”¹¹⁷

Oman vaimon täsmällisyyttä talouden pidossa korostetaan tarkkojen kulujen luettelon kautta. Vaimojen eroa alleviivataan myös suorasti puhumalla erosta naisen ja naisen välillä ja nimittämällä omaa vaimoa tähdeksi muiden joukossa. Katkelmassa kehutaan epäsuorasti myös vaimon taloudenpitotaitoja haasteista huolimatta. Päivällisvieraatkaan eivät horjuttaneet vaimon tarkkaa ja täsmällistä taloudenpitoa.

Oman vaimon ylistyksen lisäksi katkelmassa käsitellään naisen taipumusta käyttää rahaa tuhlaillen. Ystävän vaimon rahankäytön kuvauksen kautta tuodaan esiin naisen ihanteen vastakohta. Taloudenpito esitetään naiselle haasteellisena työnä, jossa oli vaarana lipsua tuhlaamaan miehen hankkimaan elantoa. 1900-luvun alussa kulutuksen lisääntyminen ja mainostamisen voimistuminen tarjosivatkin uusia houkutuksia vaimoille.¹¹⁸ Vaimon tuhlailevaisuus koituikin lopulta miehen ongelmaksi. Säästäväisyys sen sijaan koitui miehen hyödyksi, sillä talouskassasta säätyvät rahat ohjeistettiin käyttämään miehen hyvinvointiin.¹¹⁹

Myös aika oli rahaa vaimon elämässä. Vaimon elämänpiiri keskittyi kodin läheisyyteen ja sen askareiden hoitamiseen, joten turha rupattelu kahviseurueessa oli ajan tuhlausta:

¹¹⁶ Kymmenet käskyt miehille 1919, 4.; Kymmenet käskyt naisille 1919, 3.

¹¹⁷ Aviomiehen varokeinot 1925, 5.

¹¹⁸ Haavisto 2007, 92.

¹¹⁹ Kymmenet käskyt naisille 1919, 3.

”Sinun ei pidä antaa kahvikeittiön kihistä koko päivän ja alinomaa olemaan ystävättäriesi ympäröimänä, jotka auttavat sinua tuhlaamaan kallista aikaa kahvipöydän ääressä.”¹²⁰

Kahvin tuhlaamisen lisäksi vaimon kallista kodinhoitoaikaa meni hukkaan ystävättärien kanssa seurustellessa. Aika saattoi myös aamuisin valua hukkaan, ellei vaimo tarkoin seurannut hänelle annettua ohjetta aamutoimien suhteen. Vaimo ei saanut aamuisin makoilla sängyssään yhdeksään tai kymmeneen asti, sillä hänen piti huolehtia miehensä tarpeista ennen tämän töihin lähtöä.¹²¹ Talousdiskurssi onkin päällekkäinen huolehtivaisuusdiskurssin kanssa. Rahan ja ajan tuhlaamisen lisäksi oppaissa haluttiin estää vaimon huomion tuhlaantuminen miehen sijasta johonkin muuhun kohteeseen, kuten vaimoon itseensä.

Miehen ja vaimon taloudellinen tasa-arvoistuminen näkyikin oppaissa, vaikka vasta vuoden 1930 lakimuutos toi uudistuksia omistajuussuhteisiin.¹²² Aatteellisella tasolla taloudellisen tasa-arvon edistäminen tapahtui siis ennen juridista muutosta. On kuitenkin huomattava, että naisen mielipiteellä talousasioista oli ollut merkitystä jo pitkään, vaikka juridisesti mies olikin perheen taloudesta vastuussa.¹²³ Naisten mahdollisuudet opiskeluun ja työssäkäyntiin nostivat kuitenkin myös taloudelliset järjestelyt yhteiskunnalliseen keskusteluun.

3.3 Pikku herttainen vaimo

Oppaiden luomaa vaimoa määritti myös epäkypsyydiskurssi. Vaimo nähtiin useassa yhteydessä lapseen verrattavana tahtotiloineen ja tunteellisuuksineen. Vaimosta käytetään nimitystä ”pikku herttainen vaimo”, kun hän esittää tarvitsevansa jotakin tai suuttuu. Vaimoon liitetäänkin oppaissa pinnallisuus ja tavaran himo, jota miehen on velvollisuus tyydyttää:

¹²⁰ Kymmenet käskyt naisille 1919, 5.

¹²¹ Kymmenet käskyt naisille 1919, 2.

¹²² Avioliittolaki 235/1929, 3§.

¹²³ Vainio-Korhonen 2012, 91.

”Kun sinun pikku herttainen vaimosi haluaa kaunista pukukangasta, uuden hatun, saalin j.n.e., ei sinun pidä odottaman kunnes hän pyytää sinulta näitä tavaroita.”¹²⁴

”Sinun ei pidä koskaan riitelemän miehesi kanssa tai vaivaamaan häntä uusien hameiden, kappojen, hattujen, tanssiais- ja teatteripääsylippujen pyytämislä”¹²⁵

Pinnalliset tarpeet esitetään vaimon olemukseen keskeisesti liittyvinä ja niiden kautta vaimo esitetään lapsen kaltaisena. Vaimon tunnereaktion voi pysäyttää harhauttamalla häntä uudella esineellä kuin pientä lasta. Epäkypsyydiskurssi ilmeneekin usein juuri pinnallisuuden kautta ja on siksi päällekkäinen talousdiskurssin kanssa. Vaikka vaimo oli vastuussa talouskassasta, olivat vaate- ja asustehankinnat miehen luvan varassa. Naisen kaunistautumiseen suhtauduttiinkin kaksinaisesti 1900-luvun alussa. Kaunistautumista pidettiin turhamaisena ja nuoruuden tavoittelua naurettavana. Kulutusyhteiskunnan muotoutuessa myös muotiorjuus nähtiin naista turmelevana. Samalla naisen tuli kuitenkin olla haluttava. Nuoruuden tavoittelua pahempaa olikin nuorena kaunistautumisesta luopuminen. Mammamainen äitiyden työllistämä vaimo olikin naisuuden irvikuva.¹²⁶ Oppaissa kaksijakoinen suhtautuminen näkyikin epäsuorina ilmaisuina ihailtavasta naisesta, vaikka suoria neuvoja naisen ulkomuotoa kohtaan ei asetetaakaan. Oppaat vihjaavatkin kaunistautumiseen naisen turhamaisena ja kyltymättömänä tarpeena. Sen sijaan naisen kauneudesta puhutaan ylipäättään ihailevaan sävyyn ja rumuutta halveksitaan, mikä ohjaa naisihanteen muotoutumista.

Vaimo esitetäänkin mieheen nähden pienenä ja lapsellisena olentona. 1920-luvun suojeluskuntalainen hegemonisen maskuliinisuuden käsitys korostikin miehen ylemmyyttä naiseen nähden.¹²⁷ Oppaissa tunteilu esitetään naisen ominaisuutena. Rakkauden osoittaminen puheessa ja elein nostetaan ensimmäisissä käskyissä kummankin osapuolen ensisijaiseksi tehtäväksi, mutta asiaan ei viitata muissa yhteyksissä.¹²⁸ Vaimon tunteet esitetäänkin muuten pääosin negatiivisessa valossa. Oppaat välittävät vaimosta kuvan tunteilleen alttiina ja kykenemättömänä niitä hallitsemaan. Tahtotilat ja

¹²⁴ Kymmenet käskyt miehille 1919, 4.

¹²⁵ Kymmenet käskyt naisille 1919, 3.

¹²⁶ Haavisto 2007, 92–99.

¹²⁷ Nevala-Nurmi 2015, 224–246.

¹²⁸ Kymmenet käskyt naisille 1919, 1; Kymmenet käskyt miehille 1919,1.

tunteen purkaukset ilmaisevatkin vaimon epäkypsyyttä, mitä on korostettu esittämällä tilanteet humoristisessa ja ylidramaattisessa valossa:

*”Kun pikku herttainen vaimosi suuttuu jostakin hulluudesta, johon olet itse vi-
kapää, ja kiivaudessaan ja hermostuneessa tilassa pyörtyy pehmoiselle sohval-
le, sinä et saa luulla sitä teeskentelyksi, vaan sinun pitää kiireesti rientää lää-
kärin luokse.”¹²⁹*

Pinnalliset keinot tepsivät siis äärimmäisessäkin tilanteessa. Vaimo voi suuttuessaan pyörtyä, mutta vaiva helpottaa, kun vaimo saa lepyttelylahjaksi pukukankaan tai hatun.¹³⁰ Vaimon tunteen purkauksiin keskittyminen vie oppaiden esittämissä tilanteissa huomion miehen toiminnasta ennen vaimon tunteilua. Ongelmaksi parisuhteelle muodostuukin tapahtuman seuraus eli vaimon tunnereaktio, ei itse teko. Tunteiden syntymisellä onkin dramaattiset seuraukset. Vastuu tunteiden hallinnasta onkin miehellä. Lääkäriin paikalle kutsuminen siirtää huomion vaimon terveyden tilaan riidan ratkomisen sijaan.

Epäkypsyydiskurssille ominaisen tunteiden ilmaisun kautta tuodaan esiin myös vaimon terveydentilan heikkous. Heikon terveydentilan kautta vaimo esitetään pienenä ja miehen avusta riippuvana hahmona. Ruumiin heikkouden lisäksi vaimo esitetään mieleltään herkkänä säikkyvyyden kautta.¹³¹ Miehiä ohjeistetaankin huolehtimaan vaimon heikosta terveydestä:

*”Aamuisin pitää sinun toimittaa niin, että kahvi tarjotaan vaimollesi sän-
kyyn, sillä tuo hento heikko olentoparka voisi helposti näissä toimissa
saada vilustuksen.”¹³²*

Vaimon heikkous mieheen nähden tukeekin käsitystä miehen ja naisen toisiaan täydentävästä olemuksesta. Mies toimi suojelijana hennolle vaimolleen. Käsitys säilyi, vaikka naisen vapaudet lisääntyivät 1900-luvun alussa.¹³³ Vaimon epäkypsyyden korostamisen kautta vahvistettiin miehen merkitystä vaimon elämässä. Käsitystä sukupuolten toi-

¹²⁹ Kymmenet käskyt miehille 1919, 6.

¹³⁰ Kymmenet käskyt miehille 1919, 6.

¹³¹ Aviomiehen varokeinot 1925, 3.

¹³² Kymmenet käskyt miehille 1919, 7.

¹³³ Haavisto 2007, 108.

siaan täydentävyydestä sovellettiinkin työnjaon lisäksi myös muille elämänalueille. Miesten perusominaisuutena pidettiin itseluottamusta. Naisilta vastaava ominaisuus puuttui, minkä vuoksi mies oli naiselle tarpeellinen. Omaan itseensä luottamisen sijaan nainen voisi luottaa mieheensä. Nainen tarvitsikin miestä, jotta hänen elämässään olisi sisältö, tuki ja turva.¹³⁴

Oppaiden humoristisuuden kautta vaimon epäkypä käytös ilmentää kuitenkin myös hänen oveluuttaan. Vaikka esimerkit vaimon terveyden heikkoudesta ja pinnallisuudesta vahvistavat käsitystä vaimosta miestään pienempänä hahmona, edustetaan oppaissa humoristisen otteen kautta voimaantunutta naiskuvaa. Vaimo osaa oppaiden esimerkeissä hyödyntää hänelle alun perin epäedullista naiskuvaa. Heikkoon terveyden tilaan vetoaminen tuottaa vaimolle aamukahvitarjoilun vuoteeseen ja lisäystä vaatekaappiin. Vaimon oli mahdollista saada oveluudellaan mieheltään kaipaamaansa huomiota, jota ei saanut mieheltään suoraan pyytää kyselemällä yhteisen vapaa-ajanvieton mahdollisuuksista.¹³⁵ Oppaat tukevatkin voimaantuneen naiskuvan pitkää traditiota. Esimerkiksi naimattomilla naisilla on ollut sanavaltaa naimisiin menon suhteen, vaikka laki toisin osoittaakin. Myös vaimolla on ollut toimivaltaa ja tilaa mielipiteille jo 1700-luvun kodeissa. Erimielisyyttä ja riitaisuutta on osoitettu molemmin puolin ja myös vaimo on voinut tehdä ratkaisevia siirtoja avioliiton suhteen esimerkiksi muuttamalla pois miehensä luota.¹³⁶ Erityisesti lakipykälissä naiset ovat näyttäneet miehiin nähden alisteisina, mutta kuten aikaisempi tutkimus ja avioliitto-oppaiden merkitykset osoittavat, on arjen tasolla naisilla ollut paljonkin vaikuttamismahdollisuuksia ja kirjavat keinot tahtonsa osoittamiseen.

¹³⁴ Räisänen 1995, 136–138.

¹³⁵ Kymmenet käskyt naisille 1919, 5.

¹³⁶ Vainio-Korhonen & Lahtinen 2015, 170–178.

4. Aviomiehen muotokuva

Aviomiehen roolia kuvaa kolme eri diskurssia: kohteliaisuusdiskurssi, päihdediskurssi ja isyysdiskurssi. Oppaissa miehen hyvää käytöstä vaimoa kohtaan korostettiin arjen eri tilanteissa. Kohteliaisuusdiskurssi onkin miestä koskevan roolin vastine naiseen kohdistuvalle huolehtivaisuusdiskurssille. Naisen ja miehen välillä keskeisen eron tekee päihdeiden, tupakan ja alkoholin, käyttö. Yllättävänä löydöksenä aineistosta esiin nousee myös isyys aviomieheyttä määrittävänä roolina. Viimeinen diskurssi on esiintymisensä takia kaikista muista aineiston diskursseista poikkeava. Isyysdiskurssi ei korostu määrällisen toistuvuutensa takia vaan laadullisen painotuksensa takia. Kuten vaimon roolienkin yhteydessä, myös miehen roolien merkitykset lomittuvat toistensa kanssa.

4.1 Kohtelias aviomies

Aviomiehen roolia kuvastaa kohteliaisuusdiskurssi, joka ilmenee arjen tasolla monina tekoina. Kohteliaisuus tarkoittikin ennen kaikkea vaimon tarpeiden huomiointia. Miehen tuli täyttää vaimonsa toiveet ennen kuin vaimo ehti niitä esittää. Vaimoja kiellettiin pyytämästä rahaa ja seuraa mieheltään.¹³⁷ Vastavuoroisesti miehen tuli niitä tarjota oma-aloitteisesti. Jos vaimo kuitenkin ehti ensin pyytämään vaatteita tai asusteita, tuli miehen kysyä myös vaimon muista toiveista.¹³⁸

Naisille suunnatussa oppaassa korostetaan miehen tarvetta kodin ulkopuoliseen vapaa-aikaan ja asioiden toimittamiseen ilman vaimoa.¹³⁹ Pariskunnan yhteisen vapaa-ajanvieton järjestäminen olikin osoitus miehen kohteliaisuudesta vaimoa kohtaan:

”Sinun täytyy päästää [vaimo] ajelulle ja tehdä matka kylpypaikkoihin. Talvisin kutsut hänet teatteriin, konserttiin taikka julkiseen luentoan”¹⁴⁰

Mies nähtiinkin kodin ulkopuolisten asioiden hoitajana, kun taas naisen vastuualueetta oli kotiympäristö.¹⁴¹ Lähes kaikki vapaa-ajan viettotavat suuntautuvat kodin ulkopuolel-

¹³⁷ Kymmenet käskyt naisille 1919, 3–5.

¹³⁸ Kymmenet käskyt miehille 1919, 4.

¹³⁹ Kymmenet käskyt naisille 1919, 2–5.

¹⁴⁰ Kymmenet käskyt miehille 1919, 4.

¹⁴¹ Häggman 1994, 183–193; Räisänen 1995, 136–138.

le. Miehen kohteliaisuutta ilmensikin naisen kodin ulkopuolisten kontaktien vaaliminen, vaikka vaimo ei täysin neljän seinän sisällä elelytkään. Miehen tuli suoda naiselle kävelyretket ystävien kanssa.¹⁴² Kodin piirissä vapaa-ajan viettäminen esitetään sen sijaan miehelle epäedullisena, mutta suotavana vaihtoehtona omalle vapaa-ajan vietoille.

Samoin kuin naisen tuli luopua säästöistään miehen hyvinvoinnin edistämiseksi, tuli miehen luopua kosteista vapaa-ajanvietoistaan viihdyttääkseen vaimoaan ja tämän ystäviä kahvipöydän äärellä.¹⁴³ Kohteliaisuuteen liittyi siis myös uhrautuvaisuutta ja itselle epämieluisien asioiden toteuttamista.

Myös vaimon jaksamisesta huolehtiminen on osa kohteliaisuusdiskurssia. Lapsenhoitoavun tarpeellisuuden ymmärtäminen ja hoitoavun järjestäminen oli miehen tehtävä. Osallistuminen kasvatustehtävään joko hoitajan järjestämisen kautta tai itse lasta hoitamalla esitetäänkin miehelle tärkeänä tehtävänä.¹⁴⁴ Kohteliaisuutta ja vaimon hyvinvoinnista huolehtimista osoitti myös vaimolle aamukahvitarjoilun järjestäminen.¹⁴⁵ Tällä ei kuitenkaan tarkoitettu, että aviomies itse tarjoilisi kahvin aamuisin, sillä vaimon tuli nousta ylös sängystä huolehtimaan aviomiehestä ennen tämän töihin lähtöä.¹⁴⁶

Kohteliaisuusdiskurssi sitoutuu naiseen kohdistuvan huolehtivaisuusdiskurssin tavoin ruokailuhetkiin. Miehen käytös ruuan äärellä tuo oppaissa esiin sekä miehen ihanteellisia että ei-toivottuja piirteitä. Miehen tuli saapua ruokahetkiin ajoissa, jotta vaimon ei tarvinnut pitää ruokaa lämpimänä miehen takia.¹⁴⁷ Ajoissa oleminen osoitti tarkkuutta ja kohteliaisuutta, joita pidettiin miehen ihanteellisina piirteinä. Ruuasta huolehtiminen saattoi kuitenkin mennä liiallisuuteen, jolloin miehen epämielilyttävät piirteet nousivat esiin:

*”Sinun ei pidä tallustella ympäri kyökissä ja haistelemaan padoissa ja pannuissa, sillä pataluntit ja kyökkikarhut kadottavat kaiken arvonsa vaimojen silmissä”*¹⁴⁸

Miehiä kehoitettiin myös kärsivällisesti odottamaan ruuan valmistumista ja syömään rauhallisesti ilman, että vaimon tarvitsi siitä muistuttaa. Epämielilyttävää miehen käytöstä

¹⁴² Kymmenet käskyt miehille 1919, 3–4.

¹⁴³ Kymmenet käskyt miehille 6–7.

¹⁴⁴ Kymmenet käskyt miehille 1919, 5.

¹⁴⁵ Kymmenet käskyt miehille 1919, 7.

¹⁴⁶ Kymmenet käskyt naisille 1919, 2.

¹⁴⁷ Kymmenet käskyt miehille 1919, 6–7.

¹⁴⁸ Kymmenet käskyt miehille 1919, 7–8.

osoittikin ruokaan sormin koskeminen, nuuhkiminen ja ruuan valmistuksen vahtiminen.¹⁴⁹ Ohjeiden kautta mies saakin lapsenomaisen käytöksen leiman. Kodin työtiloissa oleminen oli vaimon näkökulmasta häiritsevää. Kuvauksen kautta todennetaan miehen asemaa kotioloissa. Matriarkaalinen perhevalta ei jättänytkaan miehelle tilaa kodin piirissä vaan koti oli naisen toiminta-alueita.¹⁵⁰

Ruuanlaittoon puuttumisen lisäksi vaimon raha-asioihin puuttuminen oli aviomiehessä epämiellyttävä piirre. Vaimon rahankäytöstä kyselemällä mies leimautui ”nutustelevaksi tarkastajaksi”. Rahankäytön vahtiminen kielletäänkin oppaassa varsin voimakkaasti:

”Se mikä on sinun, se on hänenkin ja se mikä on hänen ei koske sinua vähintäkään – ja tämä pitäisi sinun tarkoin teroittaa mieleesi.”¹⁵¹

Kohteliaisuusdiskurssia osoitti siis myös vaimon taloustaitoihin luottaminen. Miehen tehtävänä ei ollut toimia tarkastajana vaimon rahankäytön tai kotiaskareiden suhteen vaan tarjota vaimolle kodin ulkopuolisia virikkeitä. Elätystehtävän kautta mies pystyi tarjoamaan vaimolle sekä vapaa-ajan toimintaa että hänen tarvitsemiaan vaatteita ja asusteita. Oppaissa ilmeneekin sama ilmiö kuin aiemmissa tutkimuksissa. Miehen tehtävänä oli elättää perhe ja toimia kodin ulkopuolella.¹⁵²

4.2 Tupruttelua ja virvoittavia juomia

Vaimon ja aviomiehen rooleja selkeimmin erottava diskurssi on päihdediskurssi, joka tulee esiin kaikissa tarkastelluissa avioliitto-oppaissa. Päihdediskurssi kohdistuu alkoholin ja tupakan käyttöön. Useat viittaukset alkoholin käyttöön ovatkin lain näkökulmasta erikoisia, sillä oppaiden ilmestymisen aikana Suomessa oli voimassa 1.6.1919 voimaan astunut kieltolaki, jonka mukaan alkoholipitoisten aineiden valmistus, myynti, maahan-tuonti, kuljetus ja varastointi olivat sallittuja ainoastaan lääkinnällisissä, teknisissä ja tieteellisissä tarkoituksissa. Oppaiden esiin tuoma suhtautuminen alkoholin käyttöä kohtaan edustaa kuitenkin kieltolakiajalle tyypillistä kansallistottelemattomuutta, johon

¹⁴⁹ Kymmenet käskyt miehille 1919, 7–8.

¹⁵⁰ Räisänen 1995, 116; Nevala-Nurmi 2015, 224–246.

¹⁵¹ Kymmenet käskyt miehille 1919, 8.

¹⁵² Räisänen 1995, 116, 208; Häggman 1994, 183–193.

asetus lopulta kaatui.¹⁵³ Alkoholien käyttö yhdistetään kaikissa oppaissa aviomiehen rooliin. Tupakoinnista sen sijaan puhutaan vain naisille ja miehille suunnatussa opasparissa.

Alkoholiin suhtaudutaan miehille kuuluvana nautintona, naisten alkoholinkäyttöön ei sen sijaan viitata ollenkaan. Juominen näyttäytyykin naisille harvinaisena asiana, sillä esimerkiksi pääkaupunkiseudulla lähinnä toimeettomat naiset ja irtolaisnaiset joivat alkoholia.¹⁵⁴ Etenkään keski- tai yläluokkaiselle aviovaimoille alkoholi ei siis oppaiden mukaan kuulunut. Miehen alkoholien nauttiminen esitetään vahinkona, joka sattui tapahtumaan hänen toiminnastaan riippumatta. Hyvä vaimo ymmärsi miehen alkoholien juomien käytön, mutta ilkeä vaimo ei suvainnut sitä vaan mies saattoi joutua vaimonsa pelossa piilottamaan pullon konttoriinsa.¹⁵⁵ Miehen alkoholien käyttöön puuttuminen ei kuulunutkaan vaimon tehtäviin vaan asia tuli hyväksyä hiljaisesti:

*”Sinun ei pidä ankarasti torua miestäsi, jos hän joskus viikon kuluessa tulee myöhään kotiin ja ehkä silloin vähän horjuvin askelin ja sammaltavin kielin, vaan sinun pitää silloin päinvastoin sydämellisesti ja ystävällisesti kysyä, jos hän sallii sinun tarjota lasin vettä tai jotain muuta virvoittavaa juomaa.”*¹⁵⁶

Alkoholien käyttöön yhdistetään oppaissa sekä rentoutumisen että seurajuoman ulottuvuudet. Alkoholien käytössä viitataan kuitenkin kaikissa oppaissa lähes yksinomaan humalakäyttöön, ei kohtuukäyttöön. Kohtuukäyttöön viitataan ainoastaan, kun vaimoa kehoitetaan säästämään talouskassasta rahaa miehen hyvinvointiin kuten viiniläisilliseen.¹⁵⁷ Alkoholien käyttö nähdäänkin oppaissa tavallisena asia, joka jopa edistää hyvinvointia. 1910-luvulla yleistyikin käsitys suomalaisesta, synnynnäisestä viinapästä. Humalahakuinen alkoholien käyttö yhdistettiin suomalaisuuteen ja sivistymättömyyteen. Sivistyskansojen alkoholien käyttö sen sijaan edusti hienostuneisuutta.¹⁵⁸ Alkoholien käytöllä olikin 1900-luvun Suomessa nationalistinen ulottuvuus, jolla pyrittiin erottumaan muista kansoista.

¹⁵³ Pulkkinen 2015, 9.

¹⁵⁴ Pulkkinen 2015, 146.

¹⁵⁵ Aviomiehen varokeinot 1925, 4.

¹⁵⁶ Kymmenet käskyt naisille 1919, 2–3.

¹⁵⁷ Kymmenet käskyt naisille 1919, 3.

¹⁵⁸ Pulkkinen 2015, 44.

Alkoholin käytön peittelemisen esitetään humoristisesti ja huumorin kautta pyritään vähättelemään asiaa sekä pääsemään eroon vaimon kuulustelusta. Aviomiehen varokeinot -oppaassa avioliittoa koskeva osa käsittelee tilannetta, jossa mies tulee kotiin juomareissun jälkeen. Mies selittää vaimolle myöhäisen kotiintulonsa syyksi ystävän sydänsurujen kuuntelun ja konttorissa parin lasillisen nauttimisen väsyttävän kävelyn jälkeen. Vaimoa ylistävin sanankääntein mies välttää mahdollisen riidan. Avioparin nukkuessa mies kuitenkin paljastaa unissaan reissunsa todellisen laidan eli kortin pelaamisen ja kapakassa istuskelun.¹⁵⁹ Alkoholin käyttö ja myöhäinen kotiintulo esitetään miehelle luonnollisena kuuluvana asiana, josta totuutta kaunistelemalla ja vaimoa imar-telemalla on mahdollista selviytyä ilman seurauksia. Alkoholin käyttö itsessään ei ole-kaan ongelma vaan vaimon suhtautuminen miehen alkoholin käyttöön.

Alkoholin käyttö tunnistettiin oppaissa humoristisuudesta huolimatta haittal-liseksi. Aviomies ei saanut ”*seurustella juopposeuroissa, juoda kahviloissa totia ja punssia niin että esiinnyt kodissasi raskaspäisenä.*” Sen sijaan aviomiehen piti viihdyt-tää iltaisin vaimoan ja tämän ystäviä raittiisti kahvipöydän ääressä.¹⁶⁰ Alkoholin käy-tön osalta oppaat vaikuttavat tarjoavan ohjeita, jotka on tehty rikottaviksi. Oppaiden suosituksiin alkoholista pitäytymisestä suhtauduttiinkin samalla tavoin tottelemattomas-ti kuin kieltolakiin yleensäkin.¹⁶¹ Sääntö oli sääntö ja toiminta siitä riippumaton. Oppai-den kieltoja laimennetaan esittelemällä esimerkeissä erilaisia juomia ja oppaissa tarjo-taan miehelle epäedullista vapaa-ajanviettotapaa korvikkeeksi punssilasilliselle.

Alkoholin käyttö kuului miehille lompakkoon katsomatta, olihan pää mahdol-lista saada sekaisin sekä juopposeuroissa että kahviloissa. Alkoholin kautta ei määrite-täkään miehen arvoa yhtä suorasti kuin tupakoinnin kautta. Kyse ei ollutkaan siitä, ket-kä saivat juoda vaan mitä ja missä kukakin sai juoda. Kieltolakiaikana alkoholin käytön normit toimivatkin luokkajakajina. Ylä- ja keskiluokka nauttivat alkoholia ensimmäisen ja toisen luokan ravintoloissa ja klubeilla, työväenluokka kolmannen luokan kansanra-vintoloissa. Mitä lähempänä kaupungin keskustaa ravintola sijaitsi, sitä yläluokkaisem-malle väelle se oli tarkoitettu. Alkoholia noudettaessa työläisväki suosi tippakauppoja, joissa tarjolla oli lähinnä raakaa tai sekoitettua spriitä. Huonomaineisiin pirtutaloihin saattoi varakkaampikin väestö tehdä vierailun, vaikka siirtyikin nauttimaan ostamansa

¹⁵⁹ Aviomiehen varokeinot 1925, 3–5.

¹⁶⁰ Kymmenet käskyt miehille 1919, 6–7.

¹⁶¹ Pulkkinen 2015, 9.

juoman yläluokkaisempaan paikkaan.¹⁶² Oppaissa mainitut juomat ovat herrasväelle sopivia, millä irtisanoudutaan työväen juomakulttuurista. Hienompien juomien esiin tuomisella onkin alkoholinkäyttöä väheksyvä merkitys. Raskaspäisyys ja viinaanmenevyys ei ollut aviomiehelle sopivaa käytöstä suomalaisesta viinapäästä huolimatta, mutta nautiskeluun ja rentoutumiseen verhoiltua humalahakuista tissuttelua sen sijaan voitiin katsoa humorististen lasien läpi.

Oppaissa alkoholia käytetään pääosin kahviloissa, vaikka myös kotioiloissa laillisen nauttiminen nostetaan esiin.¹⁶³ Hämäräperäisempää alkoholin käyttöä oppaissa edustavat viittaukset juopposeuroissa seurustelusta ja toimistolla piilopullosta juomisesta. Juopposeuroihin viittaaminen tapahtuu kuitenkin kahvilasta puhumisen yhteydessä, eikä siksi anna varsinaisia viitteitä juomisen peittelemisestä. Oppaissa ei ilmenekään alkoholin käyttöön liittyvää salamyhkäisyyttä. Ainoastaan toimiston kaapissa olevaa pulloa täytyy selitellä vaimolle, mutta miesten kesken tapa on järkeenkäypä.¹⁶⁴ Kielto-laista huolimatta kahvila- ja ravintolatoiminta ei kuihtunut, vaan päinvastoin 1920-luvulla ravintolatoiminta jopa laajeni elintarvikesäännöstelyn purkamisen takia. Kielto-lain synnyttämän kilpailuasetelman takia aika oli asiakkaille suotuisa. Jos ravintola ei myynyt alkoholia tiskin alta, oli asiakkailta omat pullot mukana tai he siirtyivät asetusta löyhemmin noudattavaan ravintolaan.¹⁶⁵

Tupakointiin viitataan oppaissa moneen kertaan muiden asioiden yhteydessä ja miehille suunnatussa oppaassa siivoa ja hyväkuntoisuutta koskeva ohje käsittelee yksinomaan tupakointia. Alkoholin käyttö kuului mieheyteen, mutta tupakointi ei ollut sukupuolen rajaamaa aluetta. Kaikkien aviomiesten ei oletettu tupakoivan.¹⁶⁶ Toisin kuin alkoholinkäyttö, tupakointi saattoi olla myös naisten nautinto.¹⁶⁷ 1920-luvun modernin naisen ihanteeseen yhdistyikin tupakointi.¹⁶⁸ Ihanteella oli kuitenkin myös kääntöpuoli. Tupakointi kuului myös käsitykseen pahasta tytöstä.¹⁶⁹

Tupakoinnin ja erilaisten tupakkatuotteiden kautta määriteltiin myös miehen arvoa. Sisällä polttamista ja matoille syljeskelyä ei pidetty siivon ja hyväkuntoisen mie-

¹⁶² Pulkkinen 2015, 144–156.

¹⁶³ Kymmenet käskyt miehille 1919, 6–7; Kymmenet käskyt naisille 1919, 2–3, 7; Aviomiehen varokeinot 1925, 5.

¹⁶⁴ Aviomiehen varokeinot 1925, 4.

¹⁶⁵ Pulkkinen 2015, 99–100.

¹⁶⁶ Kymmenet käskyt naisille 1919, 6–7.

¹⁶⁷ Kymmenet käskyt miehille 1919, 3.

¹⁶⁸ Haavisto 2007, 100–101.

¹⁶⁹ Männistö 2003, 94.

hen käyttöön sopivana vaan se ilmensi nuoruutta ja huonotapaisuutta.¹⁷⁰ Purutupakan ja nuuskan käyttö olivat myös ehdottomasti aviomiehen arvon ulkopuolella:

”Purutupakasta ja nuuskasta ei tarvitse tässä antaa mitään selityksiä, edellistä käyttävät meri- ja sotamiehet, jälkimäisellä on kotonsa vaivaiskartanoissa.”¹⁷¹

Kuten alkoholin käyttö myös tupakointi esitetään huonona tapana, mutta samalla oppaissa viitataan niihin tavallisena ja tyypillisenä. Vaikka miehiä ohjataan välttämään tupakointia, kehoitetaan siitä huolimatta vaimoja huolehtimaan miehiensä piipun täyttämistä, kun tämä tulee kotiin.¹⁷² Päihteiden käytön haitallisuus tunnistetaan oppaissa ja niiden välttämistä suositellaan. Samalla käyttöä kuitenkin pidetään luonnollisena. Neuvot välttämisestä jäävätkin pakollisesti lausutuiksi kehotuksiksi, joita ei kuitenkaan ole tarkoitus ottaa tosissaan.

4.3 Todellinen isä

Isyyteen on omistettu miehille suunnatussa oppaissa yksi kokonainen käsky, mutta äitiyteen ei juurikaan viitata. Isyysdiskurssi ei korostukaan aineistossa määrällisesti vaan harvinaisuutensa takia. Aiemmissä tutkimuksissa vanhemmuus on liittynyt vahvasti äitiyteen ja äitiys on nähty yhtenä naisen keskeisimmistä tehtävistä.¹⁷³ Oppaissa äitiys nousee esiin ainoastaan isyyttä koskevan käskyn sivulauseessa:

”Sinun ei pidä antaa vaimosi yksin nähdä vaivaa lapsien suhteen, vaan hankkia lapsentyttö tai imettäjä.”¹⁷⁴

Katkelma ilmentää lastenhoidon kuuluvan ensisijaisesti naissukupuolen edustajille. Vaimo ei saanut yksin rasittua lapsenhoidosta, mutta ensisijaisena ratkaisuna oli naispuolisen apuvoiman hankkiminen. Vaikka äitiysdiskurssia ei oppaissa ilmene, on se sisään kirjoitettuna isyysdiskurssiin. Onkin mahdollista, että äitiys oli selvästi vaimon yksi tehtävä, eikä sitä varten tarvittu omaa käskyä. Äitiyden korostaminen vaimon teh-

¹⁷⁰ Kymmenet käskyt miehille 1919, 3.

¹⁷¹ Kymmenet käskyt miehille 1919, 3.

¹⁷² Kymmenet käskyt naisille 1919, 7.

¹⁷³ Räisänen 1994; Männistö 2003.

¹⁷⁴ Kymmenet käskyt miehille 1919, 5.

tävänä korostui 1900-luvun alussa. Yhteiskunnalliset uudistukset vahvistivatkin äitiyden merkitystä yhteiskunnassa ja naisen elämässä. Esimerkiksi vuonna 1926 perustettiin äitiysneuvoloita.¹⁷⁵ Vuoden 1930 avioliittolaki heijasti myös käsitystä äidin suuremman merkityksestä lapsille.¹⁷⁶

Lastenhoito tunnustetaan oppaassa kuitenkin raskaaksi työksi, jota isän tulee keventää tavalla tai toisella ansaitakseen ”todellisen isän nimen”. Isyys ilmenikin käytännön tasolla, jos varat eivät riittäneet lapsenhoitoavun hankkimiseen. Vapaahetkien aikana isää ohjeistetaan ”siivosti liikuttamaan kehtoa eikä unhoittaa antaa [lapselle] tuppua suuhun”.¹⁷⁷ Avoimeksi jää, millainen osa lasten elämässä oli kiireisellä isällä, jolla ei ollut vapaa-aikaa kehdon kiikuttamiseen.

Isyysdiskurssi limittyikin huolehtivaisuusdiskurssin ja uskottomuusdiskurssin kanssa. Vaimon jaksamisesta huolehtimista oli lapsenhoitoavun tarpeellisuuden ymmärtäminen ja sen järjestäminen. Käsikyn lopussa viitataan myös vaimon uskottomuuden mahdollisuuteen. Uskottomuuden epäilystä seuraisi kuitenkin harmia, joten epäily olisi haitallista:

”Ennen kaikkea sinun ei pidä epäillä, ettei heillä ole sinun nenäsi, sillä se on asia, jolla saatat kovinkin surettaa pikku herttaista vaimoasi.”¹⁷⁸

Isyyden nostaminen yhdeksi käskyksi kertoo tarpeesta korostaa isyyttä miehen yhtenä roolina. Käsitys etäisestä ja kovasta auktoriteetista onkin aiemmassa tutkimuksessa liitetty isyyteen. Vielä 1900-luvun alussa isyyteen heijastui matriarkaalinen perhevalta. Vasta maailmansotien välissä isyys tuli suuremmaksi osaksi suojeluskuntalaista mieskäsitystä. Miesten ja naisten eriytyneet tehtävät eivät kuitenkaan poistuneet vaan miehen vanhemmuuteen kuului kasvattaminen ja naisten tehtävänä oli lastenhoitoon liittyvät tehtävät.¹⁷⁹ Myös työläisten isyyttä arvostettiin, sillä perheellisyyttä pidettiin merkinä miehen vastuullisuudesta.¹⁸⁰ Oppaiden kuva isyydestä ei kuitenkaan vastaa suojeluskuntalaista kovaa auktoriteettia vaan isyys ilmenee pienten lasten hoidon kautta. Osittain tämä voi selittyä oppaiden kohdistumisella nuorille aviopareille, jolloin paris-

¹⁷⁵ Vainio-Korhonen & Lahtinen 2015, 212.

¹⁷⁶ Avioliittolaki 235/1929, 7§.

¹⁷⁷ Kymmenet käskyt miehille 1919, 5.

¹⁷⁸ Kymmenet käskyt miehille 1919, 5.

¹⁷⁹ Nevala-Nurmi 2015, 224–246.

¹⁸⁰ Kaihovirta 2015, 174–191.

kunnan lapset ovat oletettavasti pikkulapsi-iässä. Isän rooli on kuitenkin vaimoon nähden alisteinen, sillä oppaassa naisen vastuu lapsesta esitetään ensisijaisena ja miehen tehtävänä on auttaa vaimoa vanhemmuuden toteuttamisessa.

5. Onnellinen ja pitkälinen avioliitto

5.1 Parempi onni ensi kerralla

Vahvimmin avioliitto-oppaissa esiin nousee uskottomuusdiskurssi. Puolison uskottomuuteen tai sen epäilyyn viitataan Kymmenet käskyt -oppaissa useiden käskyjen kohdalla, sekä vaimon että miehen osalta. Siksi aihe näyttäytyykin arkisena, avioliittoon kuuluvana asiana, vaikka sekä miehille että naisille suunnattujen oppaiden alussa ensimmäinen käsky on pyhitetty uskollisuudelle. Miehiä kehoitetaan osoittamaan puheensa aina rakkautensa vaimoan kohtaan ja välttämään näyttämästä pienintäkään uskottomuuden merkkiä. Uskottomuus esitetään tuhmana ja ilkeänä tekona, joka heikentää luottamusta vaimoon.¹⁸¹ Vaimoja kehoitetaan puolestaan välttämään vietteleviä silmäyksiä muihin miehiin ja pysymään niin kotona kuin muiden ihmisten seurassa siinä vakaumuksessa, että oma aviomies on kaikkein rakastettavin.¹⁸² Avioliitto näyttäytyykin oppaiden alussa rakentuvan uskollisuutta vaalivalle pohjalle, vaikka myöhemmin uskottomuus esitetään hyvinkin arkisena asiana. Oppaiden alun uskollisuuden korostus kuvaakin tarvetta ilmaista avioliittoon kuuluva itsestänselvyys, jonka jälkeen sääntöjä tulkitaan oppaille tyypillisesti sormien läpi katsomalla.

Uskottomuusdiskurssin voimakkuus ja toistuvuus on merkittävää kahdesta syystä. Uskottomuuden yleisyys oppaissa on ristiriidassa aikakauden lainsäädännön ja kristillisen arvomaailman kanssa. Aviorikos oli avioeroon oikeuttava rikkomus ja siksi hyvin raskauttava teko aikana, jolloin avioeroja myönnettiin hyvin vähän. Avioliiton solmiminen nojasi myös edelleen vahvasti uskonnollisuuteen, vaikka avioliitto voitiin solmia vuodesta 1917 alkaen myös siviilivihkimisen kautta.¹⁸³ Kristillinen käsitys avioliitosta jatkoikin rinnakkaiseloä luonnontieteellisten ja lääketieteellisten näkökulmien rinnalla.¹⁸⁴ Kristillisen arvoperustan yksi peruskivi ovat Kymmenen käskyä. Oppaiden uskottomuusdiskurssi onkin moraalisisessa ristiriidassa myös kristillisten arvojen kanssa, sillä kuudennessa käskyssä aviorikos kielletään ankarasti.¹⁸⁵

Uskottomuusdiskurssi tuo esiin pariskunnan liittoa uhkaavat nais- ja miestyypit. Erityisesti kotipiirin henkilöt koetaan oppaissa miehille houkutteleviksi lemmen

¹⁸¹ Kymmenet käskyt miehille 1919, 1.

¹⁸² Kymmenet käskyt naisille 1919, 1.

¹⁸³ Avioliittolaki 235/1929, 1§.

¹⁸⁴ Räisänen 1995, 195.

¹⁸⁵ Raamattu, Moos. 20:2–17.

osoitusten kohteiksi. Keittäjä, sisäkkö, ompeluneiti, imettäjä ovat kotiympäristön nais-ihmisiä, joita kohtaan miehen tulee välttää rakkauden osoituksia. Kodin ulkopuolella puolestaan nuoret naiset ja kälyt ovat uhkana avioliitolle. Miesten uskollisuutta oppaissa koettelevat kauniiksi ja nuoriksi luonnehditut naiset. Naisia kuvataan jumalattariksi ja poskikuopat ilmentävät naisen sievää olemusta.¹⁸⁶ Kauneuden tärkeyttä naisen haluttavuudelle korostetaan myös käänteisesti. Naisen rumaksi luonnehtimisen kautta vakuutellaan miehen uskollisuutta. Miestä ohjataan vakuuttamaan puolisolleen, että:

”muut naiset ovat häneen verrattuna rivoja kuin paholaisen mummo sekä sinusta kylmiä kuin jäävuoret”¹⁸⁷

Vaimon uskollisuutta uhkaavat hänelle entuudestaan tutut miehet. Vaimon kävelyt serkun tai rakkaan lapsuudenystävän kanssa herättävätkin epäluuloja aviomiehesä, joka ei kuitenkaan saa kieltää kävelyjä vaimoltaan.¹⁸⁸ Miehellä uhkaavia ovat siis toiset miehet, joilla on pitkä tunneside vaimoon. Miespuolisten uhkien kohdalla ei samalla tavalla korosteta miehen ikää kuin naisten kohdalla heidän nuoruuttaan. 1900-luvun alussa oli kuitenkin tyypillistä, että parisuhteessa mies oli naista hieman vanhempi.¹⁸⁹ Toisaalta iäkkäät naiset koettiin uhkana nuorille miehille.¹⁹⁰ Myöskään uhkaavien miesten ulkonäköä ei kuvailla oppaissa, kun taas uhkaavien naisten kuvauksissa ulkonäköseikat korostuvat.

Samalla, kun oppaat maalailevat kuvaa potentiaalisista avioliiton uhkista, tulevat käskyt valaisseeksi, minkälainen käytös oli epäsoviva ja kiinnostusta avioliiton ulkopuolisia osapuolia kohtaan osoittavaa. Ylipäätään mielletty ja viehättävä käytös muita naisia kohtaan ei ollut aviomiehille sopivaa, mutta fyysinen kosketus korostuu erityisen kiellettyinä asiana. Mies ei saa taputtaa toisia naisia leuan alle tai nipistää heitä poskesta. Käsivarren tai sateensuojan tarjoaminen toisille naisille oli myös epäsovelias-ta. Jyrkimmin oppaissa kielletään suutelu ja syleily.¹⁹¹ Myös toisten naisten katselemi-

¹⁸⁶ Kymmenet käskyt miehille 1919, 2.

¹⁸⁷ Kymmenet käskyt miehille 1919, 1.

¹⁸⁸ Kymmenet käskyt miehille 1919, 3–4.

¹⁸⁹ Pitkänen ja Jalovaara 2007, 141.

¹⁹⁰ Haavisto 2007, 97.

¹⁹¹ Kymmenet käskyt miehille 1919, 2.

nen on epälojaalia vaimoa kohtaan.¹⁹² Sen sijaan keskusteluihin tai esimerkiksi kirjeiden lähettämiseen oppaat eivät ota kantaa.

Miehen uskottomuutta kuvataan flirttailuun viitaten ja uskottomuus esitetäänkin viattomammassa valossa kuin naisen. Myös vaimoja kehoitetaan välttämään vietteleviä katseita muita miehiä kohtaan.¹⁹³ Oppaat viittaavat kuitenkin myös seksuaaliseen kanssakäymiseen toisen miehen kanssa. Vaimon uskottomuus ilmeneekin vakavammalla tavalla kuin miehen. Uskottomuus voi johtaa avioliiton ulkopuolisen lapsen saamiseen.¹⁹⁴ Miesten kohdalla seksuaalista kanssakäymistä ei tuoda edes epäsuorasti viitaten esiin, vaikka fyysinen kontakti olikin kielletty. Seksuaalisuuteen viitataan ylipäätään oppaissa ainoastaan kerran, kun miestä kehoitetaan olemaan kyseenalaistamatta isyyttään.¹⁹⁵ Naisia kyllä kehoitetaan huolehtimaan miehen toiveiden täyttamisestä, mutta kehotukseen liittyvät esimerkit ovat arkisia toimenpiteitä kuten piipun täyttäminen ja sanomalehden tuominen, joten epäsuora viittaaminen seksuaaliseen kanssakäymiseen on hyvin hatara.¹⁹⁶ Uusi vuoden 1930 lainsäädäntö tunnistikin uskottomuuden rajan hataruuden, eikä asettanut ainoastaan yhdyntää uskottomuuden perusteeksi vaan myös seksuaalista koskettelua voitiin pitää aviorikoksena.¹⁹⁷

Kieltojen ja vaatimusten kautta kehoitetaan epäsuorasti vaimoja ja miehiä suhtautumaan epäluuloisesti puolisoaan kohtaan. Samalla, kun oppaat esittävät uskottomuuden olevan avioliitolle haitallista ja sen epäilyjen aiheuttavan ongelmia, tulevat ne herättäneeksi lukijassa epäluuloja. Oppaissa monet tilanteet esitetään mahdollisina vihjeinä pettämisestä. Miehen häipyminen omille asioilleen ja iltamenot esitetään tilanteina, joissa vaimon ei tule ainakaan epäillä miehensä uskottomuutta.¹⁹⁸ Vaimojen pettämiseen viitataan vähemmän, mutta kuten edellä on mainittu, raskauttavammin. Oppaissa ei viitata vaimon uskottomuusmahdollisuuksiin yhtä konkreettisesti kuin miehen. Vaimon uskottomuus esitetäänkin salamyhkäisempänä ja sen paljastumiseen viitataan silmäyksillä muihin miehiin ja lapsen saamisella.¹⁹⁹

Vaikka uskottomuus ilmenee oppaissa arkisena uhkana, jonka tapahtuminen on aina mahdollista, näyttäytyy uskottomuusdiskurssi oppaissa myös vakuutteluna puoli-

¹⁹² Kymmenet käskyt naisille 1919, 6.

¹⁹³ Kymmenet käskyt naisille 1919, 1.

¹⁹⁴ Kymmenet käskyt miehille 1919, 5.

¹⁹⁵ Kymmenet käskyt miehille 1919, 5.

¹⁹⁶ Kymmenet käskyt naisille 1919, 6–7.

¹⁹⁷ Mahkonen 1980, 35.

¹⁹⁸ Kymmenet käskyt naisille 1919, 4–5.

¹⁹⁹ Kymmenet käskyt naisille 1919, 1; Kymmenet käskyt miehille 1919,5.

son uskollisuudesta. Vaimon ei pitänyt epäillä miehensä uskottomuutta, kuunnella juoruja tai kysellä miehen iltamenoista:

”Ei sinun pidä kysellä, mihin miehesi menee iltaisin, vaan aina hiljaisella ystävyydellä sanoa: ”tervetuloa takaisin!” sekä olemaan vakuutettu hänen uskollisuudestaan niin vähimmässä kuin suurimmassakin.”²⁰⁰

”Ja jos joku tahtoo kertoa epäedullisia asioita miehestäsi, niin sinun tulee kääntää kuuro korva sekä pyytää olla vapaa moisista epähienoista ilmoituksista. Jos he tahtovat uudistaa käyntinsä, ei sinun koskaan pidä olla kotona.”²⁰¹

”Jos sattumalta tulisit näkemään, että miehesi katselee armailla silmillä jotain nuorta kaunista naista, niin ei sinun siitä pidä tulla mustasukkaiseksi, vaan pikemminkin iloitsemaan siitä, että miehesi on kohtelias kaunista sukupuolta kohtaan, johon itsekin kuulut.”²⁰²

Vakuuttelun kautta oppaat ohjaavatkin sekä epäsuorasti että suorasti ummistamaan silmät uskottomuudelta. Vaimoja opastettiin hiljenemään ja olemaan epäilemättä. Tätä voimistetaan oppaiden käskyjen nimissä liittämällä uskottomuuden kannalta epäedullinen käytös naisen olemukseen. Miehen iltamenoista kyselevä vaimo on utelias ja mukaan pyytävä nainen tungetteleva. Silmiään uskova nainen puolestaan on mustasukkainen ja suvaitsematon.²⁰³

Miehiä puolestaan opastetaan harkintaan vaimon uskottomuutta epäillessä. Miehellä oli kuitenkin enemmän valtuuksia ottaa selvää asioiden todellisesta laidasta. Siinä, missä naista kehoitettiin välttämään asioiden selvittämistä ja ohittamaan kuulemansa juorut, miestä kehoitettiin odottamaan, kunnes todisteet uskottomuudesta olisi saatu.²⁰⁴ Opas tarjoaakin kieltojen yhteydessä ohjeita todisteiden saamiseen:

”Sinä et saa kieltää vaimoasi menemästä kävelyille serkkunsa tai rakkaan lapsuudenystävänsä kanssa, ja jos seuraat heitä, pitää sinun pysymään tarpeelli-

²⁰⁰ Kymmenet käskyt naisille 1919, 4.

²⁰¹ Kymmenet käskyt naisille 1919, 5.

²⁰² Kymmenet käskyt naisille 1919, 6.

²⁰³ Kymmenet käskyt naisille 1919, 4–6.

²⁰⁴ Kymmenet käskyt miehille 1919, 3–4.

sen matkan päässä ja kaikista vähimmin kuunnella mitä heillä on keskustelemista”²⁰⁵

Uskollisuuteen siis kehoitettiin oppaissa, mutta lisäohjeet antavat liikkumavaraa, jos ja kun uskollisuuteen syntyi säröjä. Mies ei saanut paljastaa seuranneensa tai kuunnelleensa vaimon ja tämän ystävän kahdenkeskeistä hetkeä. Mies ei myöskään saanut vihjata vaimolleen epäilevänsä isyyttään, koska siitä seuraisi vaimolle mielipahaa.²⁰⁶ Itse uskottomuutta pahempaa olikin uskottomuuden paljastuminen ja sen aiheuttamat reaktiot. Asia tuli hoitaa hiljaisuudessa, jopa vaimon tietämättä asiasta mitään.

Oppaat ohjaavatkin vaimoja ja miehiä siinä, miten puolison uskottomuuteen tulisi suhtautua. Rauhallinen suhtautuminen puolison pettämiseen olikin keino välttyä suuremmalta surulta. Asiasta puhumiseen ei kuitenkaan viitata. Kriisistä selviytyminen ei ollutkaan pariskunnan työtä vaan yksilön työtä. Vaimon keinona oli kieltää uskottomuuden olemassa olo ja kääntää toisiin naisiin kohdistettu imartelu koskemaan myös itseään.²⁰⁷ Uskottomuuden paljastuttua miestä puolestaan ohjeistettiin nielemään osakseen osunut tappio ja palauttamaan usko tulevaisuuteen:

”Silloin saat sanoa: parempi onni ensi kerralla”²⁰⁸

Merkittävää on, ettei avioliitto kaatunut uskottomuuteen, sillä oppaissa ei viitata missään kohdassa avioliiton purkamiseen. Vielä ennen 1930 voimaan astunutta lakia avioeropäätöksen saaminen olikin hankalaa. Vain harvat avioliitot päättyivät eroon ennen uudistusta.²⁰⁹ Oppaiden käsitys uskottomuudesta avioliittoa koettelevana, mutta ei sitä kaatavana asiana osoittaakin, miten vieras ja painolastiltaan suuri merkitys avioerolla oli. Kuitenkin yksi harvoista avioeron myöntämisen laillisista perusteista oli uskottomuus. Suurin osa 1900-luvun alussa myönnettyistä avioeroista johtuikin aviorikoksesta.²¹⁰ Laintulkinta kuitenkin selittää oppaiden vaikenemistä avioerosta. Oikeuskäytännöissä anteeksiantamisen katsottiin mitätöivän oikeuden avioeroon. Jos puoliso sai tiedon toisen osapuolen uskottomuudesta ja pariskunta jatkoi siitä huolimatta yhteiseloa, ei

²⁰⁵ Kymmenet käskyt miehille 1919, 3–4.

²⁰⁶ Kymmenet käskyt miehille 1919, 5.

²⁰⁷ Kymmenet käskyt naisille 1919, 6.

²⁰⁸ Kymmenet käskyt miehille 1919, 3–4.

²⁰⁹ Stat.fi, Tilastokeskus, PX-Web-tietokannat. <http://pxnet2.stat.fi>

²¹⁰ Pitkänen & Jalovaara 2007, 149–150.

oikeutta avioeroon enää ollut. Samoin lakia tulkittiin myös, jos toinen osapuoli oli omalla toiminnallaan vaikuttanut puolison uskottomuuteen.²¹¹ Vaikka oppaissa ei suorasti puhutakaan anteeksiannosta, kertoo avioliiton kestävyys ihannointi sen merkityksestä avioliitossa. Puolisoita ohjattiin pysymään liitossa, vaikka avioeroon olisikin ollut perusteita uskottomuuden myötä.

Molempien puolisoitten mahdollisuus uskottomuuteen selittää myös osaltaan avioerosta vaikenemista. Ennen vuonna 1930 voimaan tullutta lakia, avioero voitiin myöntää vain, jos toinen osapuoli syyllistyi aviorikokseen. Lain tulkinnan mukaan molempien puolisoitten syyllistyessä uskottomuuteen, perusteita avioerolle ei ollut.²¹² Oppaat tuovat vahvasti esiin uskottomuuden koskettavan molempia osapuolia, mikä viittaa laintulkinnan kanssa yhtenevään käsitykseen avioeron perusteista. Molemmat osapuolet olivat erehtyväisiä ja luottamuksen rikkoutuminen siten tasapuolisia, minkä vuoksi avioliittoa voitiin jatkaa. On kuitenkin erikoista, miten vastakkaista käsitystä arvopohjan ja lain yleisten linjojen kanssa oppaat korostavat. Usein ylimalkaiset lakipykälät ovat ihmisille tutumpia kuin laintulkinnan koukerot, joten oppaiden kanta on yllättävä. Oppaissa säännöt niin lakien kuin normien tasolla näyttäytyvätkin arjessa tulkinnanvaraisina ja sovellettavina, aivan kuten lain tulkinnoissakin vaikuttaisi tapahtuvan.

Uskottomuus heikensi väistämättä avioparin välistä luottamusta ja epäily puolison uskottomuudesta osoitti parisuhteessa vallitsevan epäluottamuksen. Oppaiden kaiken kattavana tavoitteena on ylläpitää avioliittoa ja kotirauhaa, sillä kaikilla oppaiden ohjeilla pyritään välttämään puolisoitten yhteenottoja. Oppaat ohjeistavatkin hyväksymään uskottomuuden ja jatkamaan elämää normaalisti. Uskottomuusdiskurssi onkin päällekkäinen käytännöllisyysdiskurssin kanssa.

5.2 Käytännöllisyys ennen kaikkea

Oppaat tarjoavat monia ratkaisuja avioliiton karikoiden välttämiseen ja ongelmien ratkomiseen. Tunnepuolta oppaat käsittelevät vain vähän, sen sijaan oppaat tarjoavat monia käytännön ratkaisuja ongelmien välttämiseen ja käsittelyyn. Toiseksi avioliittoa kuvaavaksi diskurssiksi nouseekin käytännöllisyysdiskurssi.

Käytännöllisyysdiskurssi ilmenee vahvana vastavuoroisuutena. Avioliitto nähdään kahden kauppana, jossa toisen osapuolen toiminta vaikuttaa toiseen. Tämä koros-

²¹¹ Mahkonen 1980, 36–37.

²¹² Mahkonen 1980, 36.

tuu etenkin opasparissa Kymmenet käskyt naisille ja Kymmenet käskyt miehille. Osapuolille osoitetut käskyt täydentävät toisiaan. Kummankaan osapuolen ei pidä olla mustasukkainen, mutta ei myöskään antaa mahdollisuuksia uskottomuusepäilyille.²¹³ Vaimon pitää huolehtia aamulla miehensä tarpeista, mutta miehen pitää järjestää aamukahvi vaimolle sänkyyn.²¹⁴ Vaimon ei pidä pyytää itselleen tavaraa tai vaatteita, mutta miehen pitää tarjota niitä hänelle ennen kuin vaimo ehtii kysyä.²¹⁵ Miehen ei myöskään pidä antaa vaimon odottaa ruuan kanssa, mutta vaimon täytyy pitää ruoka lämpimänä, vaikka miehen kotiin tulo kestäisikin.²¹⁶ Vaimon tulee olla säästäväinen ja järjellinen rahankäytössä ja miehen luottaa hänen kykyihinsä kassan haltijana.²¹⁷ Vaimon ei pidä torua miehen alkoholinkäyttöä ja miehen pitää olla alkoholin kanssa maltillinen.²¹⁸ Oppaiden kirjoittaja pyrkii ikään kuin sovitteluun asioita molempien osapuolten kanssa niin että he toisistaan tietämättä tulevat vetämään köyttä samaan suuntaan.

Käytännöllisyysdiskurssi ilmenee oppaissa myös arjen haasteiden kuvauksena. Avioliitto on ja tapahtuu kotona, muutamia vapaa-ajan huvituksia lukuun ottamatta. Avioliitto-oppaissa ei keskitytä suuriin ilon tai surun hetkiin vaan pääosassa on arki. Ruuanlaittoon ja puolisosta huolehtimiseen liittyy useita haasteita. Poikkeuksena muuten jokapäiväisiin ongelmiin tuodaan esiin uskottomuus, johon oppaissa palataan kerta toisensa jälkeen. Uskottomuuteen viitataan oppaissa niin tiuhasti, että se muodostuu lopulta lähes arkiseksi ongelmaksi. Uskottomuusdiskurssi onkin osittain päällekkäinen käytännöllisyysdiskurssin kanssa, sillä uskottomuuteen suhtautumiseen ja epäilyjen kanssa toimimiseen tarjotaan oppaissa monia käytännön neuvoja. Aihetta ei lähestytä tunnetasolla, luottamukseen tai avioliiton pyhyteen vedoten vaan ratkaisukeskeisesti, tosin varsinaista ongelmaa välttelevällä tavalla.

Oppaissa molemmat osapuolet nähdään erehtyvinä. Sekä vaimo että mies voivat syyllistyä uskottomuuteen. Avioliiton haasteena ei nähdäkään tapahtuneita asioita tai toisen virheitä vaan se, miten eteen tuleviin asioihin suhtaudutaan. Käytännöllisyysdiskurssi ilmeneekin asioista vaikenemisena ja elämän jatkamisena. Esimerkiksi vaimon uskottomuuden paljastuttua, miehen sopeutumattomuus tilanteeseen vain pahentaisi avioliittoon tullutta säröä. Sen sijaan parempi suhtautumistapa avioliiton kannalta on

²¹³ Kymmenet käskyt miehille 1919, 1–4; Kymmenet käskyt naisille 1919, 1, 4–6.

²¹⁴ Kymmenet käskyt naisille 1919,2; Kymmenet käskyt naisille 1919,7.

²¹⁵ Kymmenet käskyt naisille 1919, 3; Kymmenet käskyt miehille 1919, 4.

²¹⁶ Kymmenet käskyt miehille 1919, 6; Kymmenet käskyt naisille 1919, 3–4.

²¹⁷ Kymmenet käskyt naisille 1919, 5; Kymmenet käskyt miehille 1919, 8.

²¹⁸ Kymmenet käskyt naisille 1919, 2–3; Kymmenet käskyt miehille 1919, 6.

aviomiehen toivomus paremmasta onnesta ensi kerralla.²¹⁹ Vaimon puolestaan tuli toivottaa miehensä ystävällisesti tervetulleeksi takaisin kotiin, eikä asettaa miehen uskollisuutta kyseenalaiseksi.²²⁰ Uskollisuuden kyseenalaistaminen nähdään oppaissa ongelmia aiheuttavana asiana, ei pelkästään uskottomuus. Sekä vaimoja että miehiä varoitetaan mustasukkaisuudesta, sillä se mutkistaisi asioita.²²¹ Kehotus tyynestä odottamisesta osoittaa, että mustasukkaisuus saattoi ajaa miehen harkitsemattomiin tekoihin ja kiivauteen.²²²

Oppaissa avioliittoa horjuttavaksi koetaan varsinaisen ongelman sijaan siihen puuttuminen tai sen puheeksi ottaminen. Oppaissa muun muassa kehoitetaan naisia välttämään riitoja miehensä kanssa. Riitely talousasioista tekisi oppaiden mukaan aviomiehen elämästä ikävää ja katkeraa. Vaatteiden tai huvitusten pyytämisen ja niistä riitelyn sijaan ratkaisuksi tarjotaan miehen hemmottelua talouskassasta säästyneillä rahoilla.²²³ Naisen negatiivissävytteinen puhe miestä kohtaan näyttäytyykin ongelmia aiheuttavana tekijänä miehen tekojen sijaan. Myös päihteiden käytön kohdalla ongelman esiin nostaminen ja siihen puuttuminen on ensisijainen ongelma, ei juominen.²²⁴

Puheen tasolla ongelmia ei ratkota, mutta puhetta käytetään välineenä, jolla ongelma voidaan sivuuttaa. Vaimon hellittelyllä ja kehumisella aviomies voi siirtää huomion ongelmasta vaimoon. Vaimon ylistäminen ja muihin vaimoihin vertaaminen vievät oppaissa vaimon huomion niin juopottelusta kuin uskottomuusepäilyiltä. Hyssyttelyn ja ongelmien välttämisen kulttuuri välittyy siis oppaissa voimakkaana. Voimakkaita tunteenpurkauksia haluttiin välttää. Jos tunteet kuitenkin kuohuivat, haluttiin tilanne hoitaa nopealla tavalla alta pois. Tunteita hallitaan yksilökohtaisesti eikä ongelmia puida puolisojen kesken. Käytännön teoilla pyritäänkin peittämään todellista ongelmaa.

Oppaita lukiessa herääkin kysymys, miten paljon yksilö, mies tai vaimo, jaksaa niellä avioliiton ongelmallisuuksia ja pitää asioita sisällään. Missä vaiheessa kamelin selkä katkeaa ja mitä sitten tapahtuu? Avioero ei ollut oppaissa esitetty ratkaisu. Avioerojen hankaluuteen verrattuna asumusero oli varmasti helpompi järjestää. On myös mahdollista, että sosiaalisesti piinaavan avio- tai asumuseron sijaan puoliso ottivat toi-

²¹⁹ Kymmenet käskyt miehille 1919,3.

²²⁰ Kymmenet käskyt naisille 1919, 4.

²²¹ Kymmenet käskyt miehille 1919, 3–4; Kymmenet käskyt naisille 1919, 6.

²²² Kymmenet käskyt miehille 1919, 3.

²²³ Kymmenet käskyt naisille 1919, 3.

²²⁴ Kymmenet käskyt naisille 1919, 2–3.

siinsa etäisyyttä kodin seinien sisäpuolella. Epäilemättä ongelmien patoaminen hyvistä kulisseista huolimatta aiheutti kuitenkin epäluottamusta ja kylmyyttä puolisoiden välille, mikä heijastui kodin ilmapiiriin.

6. Lopuksi

Oppaat esittelevät pääasiassa varakkaampien pariskuntien yhteiseloä. Tupakan, alkoholin ja lastenhoidon yhteydessä huomioidaan ohimennen myös vaihtoehtoiset toimintamallit, mikäli pariskunnan rahatilanne poikkeaa oppaiden yleisestä linjasta. Myös puolisojen työnjako viittaa siihen, ettei kyseessä ole työläispariskunta. Oppaiden kohderyhmään on kuitenkin saattanut kuulua muitakin kuin varakkaampien avioliittojen edustajia, sillä oppaan edullinen hinta ei rajaa lukijakuntaa. Oppaiden viihteellisyyden takia kohderyhmä on väljempi, sillä niillä ei ole samanlaisia vaikuttamispyrkimyksiä kuin puhtaasti valistamiseen pyrkivillä oppailla. Humoristisuus ja viihdyttävyyden ovatkin oppaiden pääpyrkimykset. Oppaiden kautta haluttiin tarjota mahdollisesti yhteistäkin viihdytystä pariskunnille. Ne toimivatkin hyvinä keskustelun avauksina, joissa humoristinen ote auttaa käsittelemään muuten tunteita kuumentavia tilanteita.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia, millaisia rooleja avioliittoppaissa osoitettiin aviovaimoille ja miehille sekä millaisena heidän vuorovaikutuksensa esitetään. Diskurssit niin eri teemojen sisällä kuin välilläkin limittyivät toistensa kanssa, mikä johtuu oppaiden vähäisestä sivumäärästä ja tiiviistä ilmaisusta sekä tarkasta, sanatason diskurssianalyysistä. Esiin nousseiden diskurssien erottaminen toisistaan olisikin mahdotonta eikä tekisi oikeutta aineistoille. Diskurssien yhdistäminen puolestaan hukuttaisi esiin nousseet merkitykset. Lopulta analyyseissa esiin nousi yhteensä kahdeksan diskurssia, jotka valottavat naisen ja miehen rooleja ja käsitystä avioliitosta myös aiemmista tutkimuksista poikkeavalla tavalla.

Vaimon roolia oppaissa määrittävät huolehtivaisuus-, taloudenhoito- ja epäkypsyydiskurssi. Oppaissa esiintyvä käsitys aviovaimon roolista onkin sekä yhdenpitävä että vastakkainen aiemman tutkimuksen kanssa. Huolehtivaisuusdiskurssi korostaa miehen keskeisyyttä vaimon elämässä, mikä tulee ilmi aiemmissakin tutkimuksissa.²²⁵ Äitiys ei kuitenkaan monista muista tutkimuksista poiketen korostu naisen kutsumukseksi viihteellisissä avioliittooppaissa, vaan huolehtimisen kohteena on aina mies.²²⁶ Äitiys tuodaan kuitenkin sivulauseessa esiin miehille suunnatussa oppaassa, mikä viittaa äitiyden itsestäänselvyyteen naisen roolin ulottuvuutena. Huolehtivaisuusdiskurssi kattaa kuitenkin koko kotitalouden pyörittämisen, mikä tukee Räisänen tutkimustulosta

²²⁵ ks. Räisänen 1995.

²²⁶ ks. Räisänen 1995; Männistö 2003.

perheenemännyyden keskeisyydestä naisen elämässä tasa-arvon edistymisestä huolimatta.²²⁷

Matriarkaalin perhevalta ja naisen ja miehen eriytyneet työtehtävät korostuvat oppaissa, mikä tulee esiin myös aiemmassa tutkimuksessa.²²⁸ Koti on naisen pääasiallinen elämänpiiri. Talousdiskurssi kuitenkin korostaa modernia naiseutta ja henkii oppaiden ilmestymisen jälkeen muuttuneen avioliittolainsäädännön aatteita, vaikka toki jo aiemminkin nainen on voinut käytännön tasolla huolehtia omaisuudestaan lainsäädännöstä huolimatta.²²⁹ Miehen ylemmyys vaimoa kohtaan tulee esiin epäkypsyydiskurssin kautta, mutta samalla pinttyneet käsitykset vaimon heikkoudesta käännetään eduksi. Voimaantumisen käänteen kautta vaimo saa oppaissa itselleen etuuksia, aivan kuten aiemmin on osoitettu naisen saaneen valta-aseman kotona miehen alistamispyrkimysten myötä.²³⁰

Myös miesten tehtävänä oli huolehtia puolison hyvinvoinnista. Miehen roolia koskeva kohteliaisuusdiskurssi vastaakin naisen roolia määrittänyttä huolehtivaisuusdiskurssia. Nimiensä mukaisesti naisilla painotettiin miehestä huolehtimisesta, kun taas miehillä korostettiin kohteliaisuutta. Nimitykset ilmentävät roolin painolastia. Jos mies jätti huolehtimatta vaimosta, oli hän epäkohtelias, mutta nainen oli kiertänyt keskeisen tehtävänsä. Aviomiehen vastuu perheenelätyksestä tulee esiin ohimennen, eikä nouse aiemmasta tutkimuksesta poiketen keskeiseksi aviomiehen roolia kuvaavaksi diskursiksi.²³¹ Perheen elättäminen nähdäänkin äitiyden tavoin itsestään selvänä roolina, johon ei oppaissa tarkemmin pureuduta.

Selkeimmin aviomiehen ja vaimon eroa alleviivasi päihdediskurssi. Alkoholin käyttö ilmenee oppaissa pääosin humalahakuisena juomisena, jota pidetään miehen rooliin kuuluvana. 1910-luvulla suomalainen juomakulttuuri nostikin voimakkaasti päätään kansaa määrittelevänä piirteenä. Alkoholin käyttö oppaissa ilmentää kieltolakiajalle tyypillistä kansallistotelemattomuutta.²³² Samalla tavalla kuin kieltolain asetukset, myös oppaiden kehotukset juomista pidättäytymisestä oli tehty rikottaviksi. Naisen rooliin alkoholin käyttö ei kuulu, sen sijaan tupakointia voi vaimokin harrastaa. Tupakoinnin kautta mieheyttä myös eriarvoistettiin. Naisten välillä talouden hallinta eriarvoisti

²²⁷ Räisänen 1995, 208.

²²⁸ Räisänen 1995, 117, 136–138.

²²⁹ Vainio-Korhonen 2012, 91.

²³⁰ Räisänen 1995, 116.

²³¹ Räisänen 1995.

²³² Pulkkinen 2015, 9, 44.

naisia, mutta eriarvoisuutta ei alleviivattu samoin kuin miehillä tupakoinnin osalta. Päihdediskurssi heijastaa osittain myös oppaiden pyrkimystä viihdyttää lukijaa. Alkoholin käyttö nähdään oppaissa huvittavana sattumuksena, josta nokkela mies selviää ilman toruja.

Isyysdiskurssin esiintyminen miehille suunnatussa oppaassa on yllättävää. Diskurssi poikkeaaakin luonteeltaan muista, sillä se nousee esiin harvinaisuutensa ja suoraviivaisuuden kautta, kun taas muut diskurssit tulevat esiin pääosin epäsuorina viitteinä oppaiden käskyjen yhteydessä. Oppaiden käsitys isyydestä kohdistuu pikkulapsiaikaan, minkä vuoksi hoitotehtävä korostuu. Vaikka isän rooli onkin äidin roolia etäisempi, tuo oppaissa esitetty isyys pehmeämmän näkökulman 1900-luvun alun isyyteen kuin aiempi tutkimus.²³³

Oppaissa voimakkaimpana diskurssina esiintyy uskottomuusdiskurssi, mikä on ristiriidassa ajan lainsäädännön ja kristillisen arvomaailman kanssa. Vaikka oppaissa ohjataan pysymään uskollisena puolisolle, nähdään uskottomuus arkisena ja tavallisena uhkana kummankin puolison kohdalla. Oppaiden suhtautuminen uskottomuuteen ja käsitys avioliitosta uskottomuuden kestäväänä liittona on kuitenkin yhteneväinen 1900-luvun alun lain tulkinnan kanssa. Jos pettäminen oli molemmin puolista tai rikettä seurasi anteeksianto, ei avioerolle ollut perustetta vuoden 1929 lainsäädäntöä edeltävän ajan lain tulkinnan mukaan.²³⁴ Oppaissa molemmilla puolisoilla on samanlaiset mahdollisuudet uskottomuuteen, mutta naisen uskottomuus ilmaistaan vakavampana rikkeenä. Ainoastaan vaimon uskottomuuden yhteydessä oppaissa viitataan seksuaaliseen kanssakäymiseen. Miehen uskottomuus sen sijaan nähdään lievempänä asiana. Uskottomuudessa keskeisintä ei ollutkaan itse teko vaan se, miten tekoon suhtauduttiin.

Diskurssien päällekkäisyys korostuuakin käytännöllisyysdiskurssin yhteydessä. Käytännöllisyysdiskurssi on kaikkia oppaiden aiheita läpäisevä ja samat oppaissa esiintyvät käskyt tulevat esiin jo muissa esitellyissä diskursseissa. Käytännöllisyysdiskurssin pois jättäminen piilottaisi kuitenkin avioliitto-oppaiden keskeisen sanoman. Käytännöllinen ote avioelämään tulee esiin jokaisessa avioliitto-oppaiden kuvauksessa. Puoliso huomioidaan ja ongelmat ratkaistaan oppaissa pääasiassa tekojen kautta. Avioelämän haasteet eivät aina ole vältettävissä parhaimmista yrityksistä huolimatta, minkä vuoksi ratkaisevaksi seikaksi nousee se, miten ongelmiin reagoidaan. Oppaiden pyrkimyksenä

²³³ ks. Nevala-Nurmi 2015.

²³⁴ Mahkonen 1980, 36–37.

ei olekaan ongelmien välttäminen vaan kotirauhan ylläpitäminen ongelmista huolimatta.
Uhkia vaanii joka puolella, mutta avioliitto on ja pysyy.

7. Lähteet

Alkuperäislähteet

Samuli, T.1925. Aviomiehen varokeinot. (20 s.)

Valovuori, K.1919. Kymmenet käskyt Naisille. (12 s.)

Valovuori, K.1919. Kymmenet käskyt Miehillä. (12 s.)

Painamaton tutkimuskirjallisuus

Hytönen, Kirsi-Maria: ”*Me kaikki täällä voimme hyvin*”. *Perhettä ja sukupuolirooleja koskevia diskursseja nuoren avioparin jatkosodan aikaisissa kirjeissä*. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto 2007.

Tutkimuskirjallisuus

Gissler, Mika: *Hedelmällisyys Suomessa ennen nyt ja tulevaisuudessa*. Yhteiskuntapolitiikka 68 (6)/ 2003, 553–567.

Haavisto, Henna: Siveettömät saalistajat ja säädyttömät sulottaret. Valtakamppailu modernin naisen elämäntyylistä vuoden 1927 Aitta-lehdessä. *Vallan teoriat historian tutkimuksessa*. Toim. Ilona Aalto, Laura Boxberg, Ulla Ijäs, Heli Paalumäki. Turun historiallinen yhdistys ry, Historia mirabilis 7, Turku 2011.

Häggman, Kai: *Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*. Suomen Historiallinen Seura. Historiallisia Tutkimuksia 179, Helsinki 1994.

Pitkänen, Kari & Jalovaara, Marika: Perheet ja perheenmuodostus. *Suomen väestö*. Toim. Seppo Koskinen, Tuija Martelin, Irma-Leena Notkola, Veijo Notkola, Kari Pitkänen, Marika Jalovaara, Elina Mäenpää, Anne Ruokolainen, Markku Ryyänen, Ismo Söderlig. Tammer-Paino, Tampere 2007.

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysin aakkoset*. Vastapaino, Tampere 1993.

Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: Kymmenen kysymystä diskurssianalyysistä. *Diskurssi-analyysi liikkeessä*. Arja Jokinen, Kirsi Juhila, Eero Suoninen. 3. painos. Vastapaino, Tampere 2006, 233–252.

Kaihovirta, Matias: Käsitykset työläisten mieheydestä sisällissodan jälkeen. *Näkymätön sukupuoli. Mieheyden pitkä historia*. Toim. Pirjo Markkola, Ann-Carin Östman, Marko Lamberg. Vastapaino, Tampere 2014, 174–191.

Kalela, Jorma: *Historian tutkimus ja historia*. Gaudeamus, Helsinki 2000.

Koskela, Mare & Turunen, Panu: *Turun yliopiston pienpainatekokoelma*. Kansalliskirjasto 5/2007, 21–25.

Mahkonen, Sami: *Avioero. Tutkimus avioliittolain erosäännösten taustasta ja tarkoituksesta*. Helsingin yliopisto, Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja no 149, Helsinki 1980.

Markkola, Pirjo: Maaseudun työläisvaimot. *Tuntematon työläisnainen*. Toim. Leena Laine & Pirjo Markkola. Vastapaino, Tampere 1989.

Markkola, Pirjo: *Työläiskodin synty. Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle*. Suomen historiallinen seura, Historiallisia tutkimuksia 187, Helsinki 1994.

Markkola, Pirjo, Östman, Ann-Catrin & Lamberg, Marko (toim.): *Näkymätön sukupuoli. Mieheyden pitkä historia*. Vastapaino, Tampere 2014.

Mosse, George L.: *The Image of man. The creation of modern masculinity*. Oxford University Press, New York Oxford 1996.

Männistö, Tiina: *Haluathan tulla todelliseksi naiseksi? Naisruumiin tuottaminen Suomessa ilmestyneissä nuoren naisen oppaissa 1890–1972*. Turun yliopisto. Historian laitoksen julkaisuja 63, Turku 2003.

Nevala-Nurmi, Saija-Leena: Suojeluskuntien soturit, isät ja pojat. *Näkymätön sukupuoli. Mieheyden pitkä historia*. Toim. Pirjo Markkola, Ann-Carin Östman, Marko Lamberg. Vastapaino, Tampere 2014, 224–245.

Nieminen, Armas: *Suomalaisen aviorakkauden ja seksuaalisuuden historia. Avioliitto ja seksuaalikysymyksiä suomalaisen hengenelämän ja yhteiskunnan murroksessa sääty-yhteiskunnan ajoilta nykypäivään*. Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D23, Helsinki 1993.

Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne: *Kurssi kohti diskurssia*. Vastapaino, Tampere 2009.

Pitkänen, Kari & Jalovaara, Marika: Perheet ja perheenmuodostus. *Suomen väestö*. Toim. Seppo Koskinen, Tuija Martelin, Irma-Leena Notkola, Veijo Notkola, Kari Pitkänen, Marika Jalovaara, Elina Mäenpää, Anne Ruokolainen, Markku Ryyänen & Ismo Söderling. Gaudeamus, Helsinki 2007, 115–168.

Pulkkinen, Jonna: *Kieltolaki. Kielletyn viinan historia Suomessa*. Minerva, Helsinki 2015.

Raamattu. Suomen evankelilais-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Suomen Piipliaseura, Helsinki 1992.

Ritamies, Marketta: *Sinappikylvystä ehkäisytablettiin. Suomalaisen perhesuunnittelun historia*. Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D44, Helsinki 2006.

Räisänen, Arja-Liisa: *Onnellisen avioliiton ehdot. Sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto ja seksuaalivalistusoppaissa 1865–1920*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1995.

Vainio-Korhonen, Kirsi: *Sofie Munsterhjelmän aika. Aatelisnaisia ja upseereita 1800-luvun Suomessa*. SKS, Helsinki 2012.

Vainio-Korhonen, Kirsi & Lahtinen, Anu: *Lemmen ilot ja sydämen salat. Suomalaisen rakkauden historiaa*. WSOY, Helsinki 2015.

Verkkosivut:

Finlex. Laki avioliittolain voimaantuloa.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1929/19290235>

Lehtinen, Nina: *Ohjeet sadan vuoden takaa: Näin kesytät pahan vaimon*. Aamulehti, Kotimaa 10.1.2016.

<http://www.aamulehti.fi/kotimaa/ohjeet-sadan-vuoden-takaa-nain-kesytat-pahan-vaimon/> [haettu 18.5.2016]

Räsänen, Desiree: *Pienpainatteet kansallisbibliografiassa – Tänään visio, huomenna todellisuutta?* Esitelmä Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen Luettelointipäivillä 28.–29.8.2000. Tietolinja 1/2000.

www.kansalliskirjasto.fi/extra/tietolinja/0100/pienpainatteet.rtf [haettu 18.11.2015]

Tilastokeskuksen PX-Web-tietokannat.

http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_vrm_ssaaty/070_ssaaty_tau_202.px/?rxid=97ee21dc-8edd-4e9f-a709-b6da30ef2d9a

[haettu 14.4.2016]

Turun yliopiston Agricola-sivusto

<http://agricola.utu.fi/julkaisut/julkaisusarja/kkktk/lait/1734/1175903.html>

[haettu 18.2.2016]

Turun yliopiston kirjasto: *Research Guides, Pienpainatteet* -sivusto.

<http://libguides.utu.fi/pienpainatteet> [haettu 9.11.2015].

Turun yliopiston kirjasto: *Research Guides. Raison sanomalehti- ja*

pienpainatepalvelut -sivusto. <http://libguides.utu.fi/c.php?g=228652&p=1516498>

[haettu 9.11.2015].